

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Evelinos Stanevičiūtės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Būtinios ginties ribų peržengimas

Vadovas: dr. Justas Namavičius
Recenzentas: prof. dr. Jonas Prapiestis

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Būtinoji gintis yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato atvejus, kai būtiniosios ginties ribos yra peržengtos ir asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė. Taip pat baudžiamajame įstatyme nurodyta, kad būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsینimasis, arba įsibraunant į būstą padaryta veika. Šiame rašto darbe atskleidžiama būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo samprata, analizuojami jų būtinieji požymiai ir vertinimas Lietuvos teismų praktikoje, taip pat nagrinėjami atvejai, nelaikomi būtiniosios ginties ribų peržengimu.

Pagrindiniai žodžiai: būtinoji gintis, ribų peržengimas, baudžiamoji atsakomybė.

Self-defense is a circumstance that eliminates criminal liability, but the Criminal Code of the Republic of Lithuania provides for cases when the limits of self-defense are exceeded and a person is subject to criminal liability. The criminal code also states that cases are not considered as exceeding the limits of self-defense, when an act made of confusion or fright caused by a dangerous encroachment or defending against trespassing. This work reveals the concept of necessary defense and exceeding it's limits, analyzes their essential features and assessment in Lithuanian court practice, examines cases that are not considered to exceed the limits of necessary defense.

Keywords: self-defence, exceeding the limits, criminal responsibility.

TURINYS

IŽANGA

1. BŪTINOSIOS GINTIES IR JOS RIBŲ PERŽENGIMO SAMPRATA	4
1.1. Būtiniosios ginties samprata	4
1.2. Būtiniosios ginties ribų peržengimo teisinis reglamentavimas.....	5
2. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO SĄLYGOS	6
2.1. Būtiniosios ginties situacija	7
2.1.1. Sąlygos, susijusios su kėsinimusi	7
2.1.2. Sąlygos, susijusios su gynyba	13
2.2. Sunkiai sutrikdoma sveikata arba atimama gyvybė.....	16
2.3. Besiginančiojo veikimas tiesiogine tyčia.....	18
2.4. Gynyba aiškiai neatitinkanti kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo	21
3. POŽYMIAI, NELAIKOMI BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMU.....	26
3.1. Didelis sumišimas ar išgąstis	27
3.2. Ginantis nuo įsibrovimo į būstą	31
IŠVADOS	36
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	38
SANTRAUKA	46
SUMMARY	47

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Teisė į būtinąją gintį laikoma prigimtine kiekvieno asmens teise, įgyvendinama siekiant apsaugoti teisinius gėrius – save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus. Gynybos veiksmai pripažįstami socialiai vertingais ir teisėtais, nes yra skirti apsaugoti nuo kitų asmenų pavojaus. Tačiau ši teisė nėra absoliuti, nes baudžiamasis įstatymas taip pat įtvirtina atvejus, kai būtiniosios ginties ribos peržengiamos ir asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė. Remiantis visiškai skirtingais teisiniais padariniais, svarbu išanalizuoti, kokios yra būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygos, kaip jos išaiškinamos baudžiamosios teisės doktrinoje ir kvalifikuojamos teismų praktikoje. Aktualumas taip pat pasižymi tuo, kad būtiniosios ginties ribų peržengimo tema yra labai seniai nagrinėta baudžiamosios teisės mokslininkų darbuose.

Darbo tikslas. Išanalizuoti būtiniosios ginties bei jos ribų peržengimo teisinį reglamentavimą, remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir kasacinio bei žemesnės instancijos teismų praktika atskleisti būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygų apibrėžimą, taip pat išsiaiškinti atitinkamų aplinkybių įtaką būtiniosios ginties ribų peržengimo nustatymui, išskirti atvejus, nelaikomus būtiniosios ginties ribų peržengimu.

Darbo uždaviniai. Rašto darbo tikslui pasiekti keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

1. Aptarti būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo teisinį reglamentavimą Lietuvos bei kitų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose;
2. Išnagrinėti būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo sąlygų turinį Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje bei atskleisti jų pritaikymą teismų praktikoje;
3. Išanalizuoti skirtingų faktinių aplinkybių įtaką būtiniosios ginties ribų peržengimo nustatymui;
4. Apžvelgti Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtintus atvejus, nelaikomus būtiniosios ginties ribų peržengimu.

Objektas ir tyrimo metodai. Būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygų analizė Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir jų turinio atskleidimas teismų praktikoje. Lyginamuoju – teisiniu metodu yra vertinamos skirtingų mokslininkų nuomonės dėl būtiniosios ginties teisėtumo ir ribų peržengimo nustatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas lyginamas su įvairių užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais, kuriuose skirtingai reglamentuojama būtiniosios ginties būklė bei įvardijami atvejai,

nelaikomi būtiniosios ginties ribų peržengimu. Lingvistiniu metodu aiškinama atskirų sąvokų prasmė, loginis metodas taikomas aiškinant aplinkybes, rašant apibendrinimus bei išvadas. Sisteminiis metodas naudojamas baudžiamosios teisės normas vertinant visos teisinės sistemos kontekste.

Darbo originalumas. Būtiniosios ginties institutas ir ribų peržengimas ankstesniuose rašto darbuose yra nagrinėjamas atskleidžiant būtiniosios ginties istorinę raidą Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme, dažnai analizuojami filosofiniai būtiniosios ginties aspektai ir teisės saugomų interesų pusiausvyra. Šio rašto darbo originalumas pasižymi tuo, kad daugiausia dėmesio skiriama naujausios Lietuvos teismų praktikos analizei, siekiant išsamiai aptarti būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygų išaiškinimą ir pritaikymą bylose, taip pat nagrinėjami atvejai, kai atitinkami požymiai esant skirtingoms faktinėms bylos aplinkybėms vertinami ne vienodai.

Svarbiausi šaltiniai. Šios temos nagrinėjimui buvo analizuojamos mokomosios priemonės (vadovėliai, knygos), įvairių baudžiamosios teisės mokslininkų straipsniai ir monografijos, užsienio šalių baudžiamieji kodeksai. Būtiniosios ginties ribų peržengimo analizei daugiausia buvo remiamasi Vlodo Pavilionio bei Remigijaus Merkevičiaus knyga „Būtinoji gintis“ ir Karolio Jovaišo straipsniu „Būtiniosios ginties identifikavimas“, nes šie Lietuvos baudžiamosios teisės autoriai yra plačiausiai išnagrinėję būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo institutą. Taip pat vadovėliu „Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis“ bei knyga „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis“, nes juose pabrėžiami svarbūs bendrieji aspektai būtinajai ginčiai nustatyti. Reikšmingi užsienio šalių autorių Magdalena Maria Barsan ir Diana-Elena Raducan-Morega moksliniai straipsniai, kuriuose nagrinėjamas būtiniosios ginties institutas baudžiamosios teisės sistemoje. Taip pat svarbiu šaltiniu, kuriuo remiamasi rašant darbą yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota jurisprudencija, naujausios apygardų ir apeliacinio teismo bylos dėl būtiniosios ginties situacijos ar jos ribų peržengimo vertinimo.

1. BŪTINOSIOS GINTIES IR JOS RIBŲ PERŽENGIMO SAMPRATA

1.1. Būtiniosios ginties samprata

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) 1 straipsnyje apibrėžta BK paskirtis, nurodant, kad „baudžiamasis kodeksas yra vientisas baudžiamasis įstatymas, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų“. Akivaizdu, kad baudžiamasis įstatymas užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) numatytą pagrindinių laisvių ir teisių apsaugą, saugo visuomenę ir kiekvieną atskirą valstybės asmenį nuo neteisėtų kėsinių (Švedas *et al.*, 2017, p. 9). Šios teisinės vertybės įtvirtintos Konstitucijos II skirsnyje pavadinimu „Žmogus ir valstybė“, vienos jų: gyvybės apsauga (19 straipsnis), žmogaus laisvės neliečiamumas (20 straipsnis), žmogaus asmens neliečiamumas (21 straipsnis), nuosavybės neliečiamumas (23 straipsnis), žmogaus būsto neliečiamumas (24 straipsnis) ir kitos. Tačiau valstybė, įtvirtindama žmogaus teisių apsaugą ir pasitelkdama valstybės institucijų turimas gynybos priemones, negali visais atvejais užtikrinti absoliučios pagalbos asmenims, kurių teisėms ir laisvėms kyla pavojus. Kiekviena realiai egzistuojanti situacija priklauso nuo tam tikrų objektyvių ir subjektyvių aplinkybių, kurių valstybė nėra pajėgi kontroliuoti arba į jas sureaguoti tinkamu laiku. Tokiais atvejais vienas reikšmingiausių žmogaus teisių gynybos būdų tampa teisė pačiam asmeniui apginti save, t.y. imtis atitinkamų gynybos veiksmų esant tam tikram įvykiui ar situacijai (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 8). Ši teisėta galimybė įtvirtinta BK 28 straipsnio 1 dalyje: “Asmuo turi teisę į būtinąją gintį. Šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsinosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas”. Atkreiptinas dėmesys, kad būtiniosios ginties institutas įtvirtintas BK V skyriuje pavadinimu “Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės”, kuriame nurodytas sąrašas veikų, formaliai atitinkančių baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų požymius, tačiau dėl tam tikrų aplinkybių pripažįstamos visuomenei naudingomis, nes padarytos įgyvendinant savo teises, kaip antai būtiniosios ginties atveju padaryta žala kitam asmeniui neviršijant būtiniosios ginties ribų (Kujalis, 2002, p. 70).

Būtiniosios ginties instituto įtvirtinimas BK reiškia, jog veiksmai, atlikti egzistuojant būtinajai ginčiai, pripažįstami socialiai vertingais, nes skirti apsisaugoti nuo pavojingo kėsینimosi (Švedas *et al.*, 2022, p. 289). Būtiniosios ginties galimybę numato ne tik Lietuvos Respublikos teisės aktai, tačiau ir tarptautinės sutartys – 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 2 straipsnio 2 d. nurodyta, jog gyvybės atėmimas negali būti laikomas prieštaraujančiu šiam straipsniui, jeigu “tai įvyko neviršijant tokio jėgos panaudojimo, kai tai buvo neišvengiamai būtina: a) ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto”. Atsižvelgiant į šią nuostatą, matoma, kad būtinoji gintis nėra įtvirtinta ir apibrėžta tiesiogiai, tačiau sutarties straipsnyje nurodyti požymiai įrodo būtiniosios ginties instituto egzistavimą tarptautinėje baudžiamojoje teisėje. Tuo tarpu 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 31 straipsnyje išvardyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai, straipsnio 1 dalies c punkte tiesiogiai įvardijama savigny, kai asmuo pagrįstai, gindamasis ar gindamas kitą, arba karo nusikaltimų atveju – gindamas turtą, gyvybiškai būtiną jam ar kitam asmeniui, nuo neišvengiamo ir neteisėto jėgos pavartojimo elgiasi pagal tai, kokio laipsnio pavojus gresia jam pačiam, kitam asmeniui ar saugomam turtui. Šioje nuostatoje ne tik tiesiogiai paminėtas būtiniosios ginties institutas, tačiau ir detalai apibrėžti taikymo būtinieji požymiai.

Apibendrinant šį poskyrį, galima nurodyti būtiniosios ginties apibrėžimą – tai formaliai atitinkantis baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos sudėtį, tačiau teisėtas ir visuomenei naudingas poelgis, šalinantis pavojingumą ir priešingumą teisei, todėl įpareigojantis valstybę atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 19). Asmens veiksmai, atlikti įgyvendinant teisę į būtinąją gintį, laikomi socialiai vertingais ir skatinamais, nes yra nukreipti į reikšmingų teisinių gėrių apsaugą. Šis institutas tiesiogiai numatytas ir plačiai taikomas ne tik nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, tačiau ir tarptautinėje bei užsienio šalių valstybių teisinėje sistemoje.

1.2. Būtiniosios ginties ribų peržengimo teisinis reglamentavimas

Būtiniosios ginties ribų peržengimas baudžiamojoje teisinėje literatūroje apibūdinamas kaip situacija, kai besiginančio asmens gynybos veiksmai pagal įvykio aplinkybes yra neproporcingi pavojingo kėsینimosi pobūdžiui. Tokiu atveju gynyba tampa neteisėtu puolimu, nesuderinamu su baudžiamuoju įstatymu ir užtraukiančiu asmeniui baudžiamąją atsakomybę (Raducan-Morega, 2018, p. 3). Lietuvoje būtiniosios ginties ribų peržengimas

reglamentuotas BK 28 straipsnio 3 dalyje, nurodant, kad tai yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. To paties straipsnio 4 dalyje numatyta, kad būtinios ginties ribas peržengęs asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis kodekso 62 straipsniu. Tai reiškia, kad peržengus būtinios ginties ribas, asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė, tačiau šiuo pagrindu teisėjui paliekama teisė skirti švelnesnę bausmę, negu įstatymo numatyta. Taip pat BK 28 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad būtinios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsinimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika.

Būtinoji gintis yra asmens teisė, o ne pareiga, todėl jos nepanaudojimas negali užtraukti teisinės atsakomybės, tačiau gintis leidžiama ne prieš visus pavojingus veiksmus (Švedas *et al.*, 2022, p. 289). Remiantis tuo, kad ši teisė yra subjektinė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje nurodyta, jog besiginančiojo asmeninės savybės gali turėti reikšmės vertinant kėsinimosi pavojingumą, gynybos atitiktį kėsinimosi pobūdžiui ir pavojingumui, tačiau negali apriboti pačios teisės į būtinąją gintį – bet kokie teisės aktai nenustato jokių papildomų sąlygų dėl teisės į būtinąją gintį įgyvendinimo, nes sąlygas ir tvarką nustato tik BK 28 straipsnis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

2. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO SĄLYGOS

Būtinios ginties ribų peržengimas galimas tik nustatius, kad besiginantysis veikė būtinios ginties teisėtumo sąlygomis, tačiau jo gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Taigi, pirmiausia būtina nustatyti teisę į būtinąją gintį ir vertinti, ar jos įgyvendinimas neperžengė ribų. Būtinios ginties ribos peržengiamos, kai vienu metu egzistuoja šių sąlygų visuma: a) nužudymas arba sunkus sveikatos sutrikdymas; b) tiesioginė tyčia; c) gynyba yra aiškiai neatitinkanti kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje numatyta, kad „išvada apie būtinios ginties ribų peržengimą paprastai daroma nustatius, kad tiesiogine tyčia besikėsinančiajam padaryta aiškiai didesnė žala, negu vertos ginamos teisės ar interesai, į kuriuos buvo kėsinamasi, kai panaudotos gynybos priemonės konkrečioje situacijoje nebuvo būtinos. Pažymėtina, kad teismai, spręsdami šį klausimą, turi įvertinti kėsinimosi pobūdį,

pavojingumą ir besikėsinančiajam padarytos žalos dydį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

2.1. Būtiniosios ginties situacija

2.1.1. Sąlygos, susijusios su kėsanimusi

Baudžiamasis įstatymas nustato, kad ginti leidžiama tik įstatymo ar kitais teisės aktais saugomas žmogaus teisės, valstybės ar visuomenės interesus ir tik nuo kėsinimosi, atitinkančio baudžiamajame įstatyme nurodytos nusikalstamos veikos požymius, kai kėsinamasi į asmens sveikatą, gyvybę, lytinę laisvę, nuosavybę, būsto neliečiamybę ar kitas teises, valstybės ir visuomenės interesus (Prapiestis *et al.*, 2004, p. 182). Tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek Lietuvos Respublikos teismų praktikoje išsamiau atskleidžiant BK 28 straipsnyje įtvirtinto būtiniosios ginties instituto turinį, nurodoma, kad būtinoji gintis pripažįstama teisėta, kai kėsinimasi sudaro trys sąlygos: pavojingumas, akivaizdumas ir realumas.

Pažymėtina, kad kai kurios užsienio valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose numato konkrečias aplinkybes, kai iš anksto preziumuojama, kad būtiniosios ginties būklė egzistavo – Prancūzijos baudžiamajame kodekse 122 straipsnio 6 dalyje nurodyta, jog asmuo veikė gindamasis, jeigu atliko veiką atremiant neteisėtą įsibrovimą nakties metu į gyvenamą vietą, padarytą įsilaužimo būdu, smurtu ar apgaule, taip pat ginantis nuo smurtaujančių asmenų vagystės ar apiplėšimo. Rumunijos baudžiamojo kodekso 19 straipsnio 3 dalyje būtiniosios ginties prezumpcija siejama su aplinkybėmis, kai bėsikėsinantysis be jokios teisės atvyksta į asmens nuolatinę gyvenamąją vietą, tokiai gyvenamajai vietai priklausančią patalpą, priestatą ar uždara statinį panaudodamas smurtą, apgaule, įsilaužimo ar kitu panašiu neteisėtu būdu, arba nakties metu. Tiesa, Rumunijos baudžiamosios teisės doktrinoje išaiškinta, kad naktis yra metas, kai lauke tamsu, nepaisant astronominio saulėtekio ir saulėlydžio laiko, taip pat šis požymis užtektinas būtiniosios ginties situacijai konstatuoti, t.y. nebūtina, kad įsilaužimas būtų padarytas smurtiniais ar kitais būdais (Barsan, 2014, p. 14).

Lietuvos BK 28 straipsnio 2 dalyje aiškiai numatyta, kad gintis galima „<...> nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi“. Pavojingumo požymis lemia, kad besikėsinančio asmens veiksmai turi būti nukreipti prieš kitą asmenį (jo gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę), būsto neliečiamybę, nuosavybę, kitas asmens teises, visuomenės ar valstybės interesus. Taigi, būtiniosios ginties pavojingumas yra siejamas su objektu – teisinėmis

vertybėmis, tačiau ne su visomis, numatytomis baudžiamajame įstatyme, o tik tomis, kurios pripažįstamos svarbiausiomis. Pakanka, kad pavojinga veika objektyviais požymiais pasireikštų kaip nusikalstama, todėl kėsinimasis neturi visais atvejais atitikti konkrečios nusikalstamos veikos sudėties subjektyviųjų ir objektyviųjų požymių. Objektyvi išraiška taip pat suponuoja išvadą, jog turi kėsintis žmogus (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 54). Taip pat kėsinimusi pripažįstamos tik veikos, pasireiškiančios veikimu, nes neveikimas negali būti pripažintas užpuolimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje numatyta, kad kėsinimosi pavojingumas priklauso nuo kėsinimosi intensyvumo, naudojamų priemonių, užpuoliko ir besiginančiojo jėgų santykio, galimos žalos dydžio ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Išvardyti požymiai pasireiškia tuo, kad būtinosios ginties situacijai konstatuoti nepakanka nustatymo, kad viena iš konfliktuojančių pusių yra fiziškai pajėgesnė; šis faktas nėra pagrindas teigti, kad automatiškai atsiranda pavojingas kėsinimasis. Vien tai, kad tam tikras asmuo dėl savo fizinio pajėgumo gali būti vertinamas kaip pavojingas, dar nesudaro situacijos, kurioje galima būtinoji gintis, nes šis baudžiamosios teisės institutas skirtas gintis nuo pavojingų kėsinimųsi, o ne nuo pavojingų asmenų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši taisyklė taikoma ne tik prašant teismo įvertinti asmens išorines (fazines) savybes, tačiau ir vidines – Lietuvos teismų praktikoje numatyta, jog vien tai, kad tam tikras asmuo dėl savo praeities (teistumo, nuobaudų už administracinius teisės pažeidimus, polinkio konfliktuoti, smurtauti ir pan.) gali būti vertinamas kaip pavojingas, dar nesudaro situacijos, kurioje galima būtinoji gintis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Svarbu paminėti, kad pareigūnų veiksmai, kuriais ribojama asmens teisė į laisvę ar kitas vertybes, nebus pripažinti atitinkantys būtinosios ginties situaciją, jeigu jie atliekami vykdant įstatymais pavestas funkcijas, t.y. teisėtu pagrindu ar neviršijant įgaliojimų. Tačiau teisė į būtinąją gintį neribojama atvejais, kai teisėsaugos institucijų pareigūnai veikia akivaizdžiai neteisėtai, pavyzdžiui, kėsinamasi apvogti, išžaginti (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 8).

Analizuojant būtinosios ginties instituto išaiškinimą Lietuvos Respublikos teismų praktikoje, matyti, kad Lietuvos Aukščiausias Teismas kėsinimosi pavojingumą apibrėžia pagal tai, jog besikėsinantis asmuo siekia pažeisti ar pažeidžia baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, nurodytas BK 28 straipsnio 2 dalyje: asmenį (jo gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę ir pan.), nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės

interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Baudžiamasis įstatymas asmens leidžia ginti ne tik žmogui priklausančias teises, tačiau ir visuomenės ar valstybės interesus. Šios vertybės apsauga kelia abejonių, nes, visų pirma, nacionalinėje teisėje ne tik nėra konkretaus sąvokos apibrėžimo, bet nenurodyti ir požymiai, kurie padėtų spręsti dėl jos turinio. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. lapkričio 16 d. paskelbė nutartį baudžiamojoje byloje, kurioje buvo pripažinta būtinosios ginties situacija ir pirmą kartą konstatuota, kad asmuo siekė apginti ne tik kitus asmenis, bet ir visuomenės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nustatė, kad atvykusių jaunuolių ir vietinių gyventojų konfliktas prasidėjo nuo to, kai asmenys, atvykę į svetimą kiemą ėmė pavojingai važinėti automobiliu, kelti dulkes, tad toks elgesys pagrįstai sukėlė kieme esančių žmonių pasipiktinimą. Po to, kai jaunuoliai išvažiavo iš kiemo, jie antrą kartą vėl sugrįžo be aiškios priežasties, saugiai pastačius automobilį, buvo agresyviai nusiteikę ir turėjo įrankį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė: „pagal BK 28 straipsnio 2 dalį vertybė, kuri yra saugoma baudžiamojo įstatymo bei gali būti ginama, yra ir visuomenės interesai. Neabejotinai visuomenės interesas yra tai, kad viešojoje vietoje būtų užtikrinta visuomenės rimtis ir tvarka. Taigi minėti jaunuolių veiksmai suponavo ir kieme esančių žmonių teisę duoti atkirtį asmenims, pažeidinėjantiems viešąją tvarką, t. y. iš esmės teisę į būtinąją gintį, kuri gali būti įgyvendinta neatsižvelgiant į tai, ar galima buvo išvengti kėsینimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas. <...> padaryti agresyvūs veiksmai laikytini pavojingu kėsинimosi, nes jais buvo sutrikdyta visuomenės rimtis ir tvarka, kilo grėsmė kiemo gyventojų saugumui. Šiame kontekste pažymėtina, kad tarp namo gyventojų buvo ir mažamečių vaikų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad pavojingumo požymis yra siejamas su objektu, į kurį nukreiptas kėsинimasis: asmenį (jo gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę), būsto neliečiamybę, nuosavybę, kitas asmens teises, visuomenės ar valstybės interesus.

Kita sąlyga, sudaranti kėsинimosi turinį, yra realumas. Baudžiamosios teisės teorijoje nurodoma, kad kėsинimasis pripažįstamas realiu, kai jis tikrai faktiškai egzistuojantis ir nėra besiginančio asmens vaizduotėje, t.y. ne iškreiptas tikrosios situacijos suvokimas, vertinimas. Tai reiškia, kad realumas siejamas su objektyviu egzistavimu (Švedas *et al.*, 2022, p. 291). Užsienio šalių baudžiamojoje teisėje kėsинimosi realumas taip pat akcentuojamas kaip viena iš sąlygų, sudarančių teisę į būtinąją gintį. Kanados Aukščiausiasis Teismas 2013 m. sausio 18 d., aiškindamas Kanados baudžiamojo kodekso

34 straipsnio 1 dalį, nurodė, kad tais atvejais, kai kyla grėsmė užpuolimui, turi būti vertinamas besiginančiojo tikėjimas, kad grasinimas realiai bus įvykdytas pačiam asmeniui arba kitiems. Asmens įsitikinimas, kad grasinimas bus realizuotas, turi būti vertinamas laikantis pagrįstumo bei objektyvumo požymių, taip pat atsižvelgiant į proto žmogaus elgesio standartą (Supreme Court of Canada of 18 January 2013 case). Užsienio autoriai J. Herring ir C. Foster teigia, kad egzistuoja išorinis, vidinis ir teisinis užpuolimo ar jo grėsmės pagrindai: besiginančiojo veiksmai turi būti pateisinami išorinių ir vidinių aplinkybių. Tai reiškia, kad kvalifikuojant užpuolimo elgesį kaip pavojingą puolimą, pirmiausia reikia patvirtinti, jog tai kaip faktas objektyviai egzistavo realybėje, ir dėl šios priežasties kitas asmuo turėjo teisę į būtinąją gintį (Herring, Foster, 2012, p. 484).

Lietuvos teismų praktikoje taip pat laikomasi nuomonės, kad kėsinimosis realumas konstatuojamas tada, kai „kėsinimasis yra tikras, egzistuoja objektyviai, o ne besiginančiojo vaizduotėje. Tai reiškia, kad besikėsinančiųjų į minėtas vertybes asmenų elgesys yra išreikštas išoriškai, t. y. toks, kurį kiti asmenys gali stebėti, matyti, girdėti ar kaip kitaip justi, patirti tokio elgesio padarinius. Nusikalstami siekiai įgyvendinami įvairiai: grasinama kitiems žmonėms žodžiais, veiksmais, ginklų demonstravimu, nukentėjusieji apsupami, stumdomi, jiems suduodami smūgiai, bandoma pavogti ar atimti jų daiktus, prievarta įsitempti į automobilį, brautis į svetimą butą ir t. t.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d., 2010 m. gegužės 18 d. nutartys baudžiamosiose bylose).

Taip pat pastebima atvejų, kai kėsinimasis nepripažįstamas realiu dėl besikėsinančio asmens girtumo būsenos ar fizinių savybių: „nukentėjusysis buvo stipriai apsvaigęs nuo alkoholio, vos pastovėjo ant kojų, todėl realios grėsmės visuomenei nekėlė“, „nukentėjusysis realiai nekėsino padaryti kokią nors žalą, nuo kurios būtų reikėję gintis suduodant visiškai girtam, žemo ūgio, fiziškai silpnesniam“ (Kauno apygardos teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau pastebėta, kad asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, gali būti vertinamas priešingai – kaip keliantis didesnę grėsmę: „girtumas, priklausomai nuo jo sunkumo, ne tik nesumažina, bet dažnai ir padidina riziką, kad asmuo gali pasielgti neprognozuojamai ir pavojingai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat atitinkamose situacijose ir kėsinimasis dėl fizinių asmens savybių gali būti pripažįstamas realiu – byloje teismas nustatė, kad besiginantysis turėjo realų pagrindą asmenų elgesį laikyti pavojingu, nes pastarieji buvo dviese, jaunesnio amžiaus, stipriai apsvaigę nuo alkoholio, taigi turėjo aiškia jėgų persvarą ir buvo neprognozuojami (Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, asmenų apsvaigimas nuo alkoholio ar fizinės savybės

kiekvienam atveju vertinami skirtingai, atsižvelgiant į visas faktines bylos aplinkybes bei jų visumą, nes šie požymiai gali turėti nevienodą reikšmę konkrečios bylos kontekste.

Kėsinimosi realumas reikšmingas ne tik kaip būtinosios ginties teisėtumo sąlyga, bet ir kriterijus, skiriantis būtinąją gintį nuo tariamosios ginties. Tariamoji būtinoji gintis laikoma situacija, kai kėsinimasis nebuvo realus, tačiau asmuo dėl to klydo, įsivaizduodamas jį buvus (Švedas *et al.*, 2022, p. 291). Tokiu atveju žmogus ginasi ar gina nuo klaidingai suprantamo, realybėje neegzistuojančio užpuolimo, o neadektavus to vertinimas, dėl kurio asmuo ginasi nuo nesančio pavojaus, laikomas faktine klaida (Jovaišas, 2003, p. 86). Šiuolaikinėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje tariamoji būtinoji gintis apibrėžta taip: „<...> jeigu pavojingo kėsinimosi realiai nebuvo, tačiau, klaidingai įvertinęs aplinkybes, asmuo jį išvelgia ir pradeda gintis, susidaro tariamosios ginties situacija. Tariamoji gintis neužtraukia baudžiamosios atsakomybės ir traktuojama kaip būtinoji gintis tik pateisinamos klaidos atveju, t. y. kai susidariusios įvykio aplinkybės leido asmeniui pagrįstai manyti esant pavojingą kėsinimąsi ir kai jis neturėjo ir negalėjo suvokti, jog kėsinimosi iš tikrųjų nėra. Jeigu besiginantysis suklydo vertindamas kito asmens elgesį kaip pavojingą kėsinimąsi, nors galėjo ir turėjo išvengti klaidos, jo veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip neatsargi nusikalstama veika“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, akivaizdu, kad nepaisant to, jog tariamoji būtinoji gintis BK nėra konkrečiai numatyta, Lietuvos teismų praktikoje šis institutas per daugelį metų yra suformuotas, išaiškintas ir taikomas baudžiamosiose bylose.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje taip pat numatyta dar viena aiškinimo taisyklė, susijusi su asmens subjektyvumu - nepagrįstas įtarumas. Nurodyta, kad „tais atvejais, kai pagrindo išvelgti pavojingą kėsinimąsi apskritai nebuvo, tačiau asmuo dėl nepagrįsto įtarumo vis dėlto padarė žalos kitam asmeniui, nėra nei būtinosios ginties, nei jos ribų peržengimo. Tokia veika, esant visiems atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymiams, kvalifikuojama kaip tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). „Būtinosios ginties atveju besiginančio asmens subjektyvus situacijos pavojingumo suvokimas negali būti vertinamas kaip neginčijama aplinkybė. Vien tai, kad asmuo tam tikroje socialinėje situacijoje mano, kad jo teisėms kyla pavojus, savaime nereiškia, kad tas pavojus realiai egzistuoja“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, sprendžiant dėl kėsinimosi realumo, turi būti įvertinama jo objektyvi, faktinė išraiška, taip pat santykis tarp asmens vidinio realybės suvokimo ir išorinių aplinkos požymių. Asmens subjektyvaus manymo dėl kylančios grėsmės neužtenka, jeigu įvykio aplinkybės to nepagrindžia.

Veikos akivaizdumas yra trečiasis būtiniosios ginties pripažinimo teisėta kriterijus. Baudžiamojoje teisėje kėsinimosi akivaizdumas laikomas, „jei jau daroma žala arba jau yra aiški jos grėsmė, t.y. kai jis yra pradėtas arba tiesiogiai gresia besiginančiojo ar kito asmens teisėms, valstybės ar visuomenės interesams“ (Švedas *et al.*, 2022, p. 290). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje nurodyta, kad kėsinimosi akivaizdumas siejamas su tuo, jog reali žala jau daroma arba jos grėsmė yra visiškai aiški. Taip paprastai būna, kai nukentėjusieji patiria smūgius, sužalojimus, jie patys ar kiti asmenys mato užpuoliko išsitrauktą ginklą, girdi aiškiai išsakomus grasinimus ir pan. Teismų praktika orientuojama į tai, kad itin kruopščiai būtų tiriamos pavojingo kėsinimosi pradžia ir pabaiga, nuo kurių priklauso kėsinimosi akivaizdumo traktuotė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d., 2018 m. vasario 6 d. nutartys baudžiamosiose bylose). Praktikoje taip pat numatyta, kaip įvertinti pradžią ir pabaigą: „paprastai kėsinimosi pradžia – tai riba, kada kėsinimasis jau pripažįstamas akivaizdžiu, o pabaiga – tai riba, iki kada kėsinimasis dar pripažįstamas akivaizdžiu. Pradinei kėsinimosi ribai nustatyti naudojami du kriterijai: 1) kai žala atitinkamiems interesams jau yra daroma (pavyzdžiui, gali būti pradėta naudoti fizinė jėga, smurtas; užpuolikas gali veikti su įrankiais ar be jų) ir 2) žala faktiškai dar nepadaryta, tačiau iš susiklosčiusios situacijos matyti aiški reali žalos grėsmė. Šiuo atveju reali grėsmė vertinama atsižvelgiant, kiek gresiantis ginamoms vertybėms pavojus yra akivaizdus ir tiesioginis (pavyzdžiui, tai gali būti ginklo išsitraukimas, peilio atlenkimas, besiginančiojo apsupimas kitų asmenų). Asmuo, manantis, kad jo interesams gresia tiesioginis pavojus, iš esmės gali gintis (o dažnai ir privalo pradėti gintis) nelaukdamas, kol jam bus suduotas pirmas smūgis, nes jau po pirmojo besiginantysis gali netekti galimybės gintis. Tuo tarpu besiginančiojo veiksmai padarant žalą kitam asmeniui negali būti laikomi būtinaja gintimi, kai pavojingas kėsinimasis jau žinomai buvo atremtas ar pasibaigęs ir aiškiai nebuvo reikalo gintis“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 22 d., 2015 m. gruodžio 2 d. nutartys baudžiamosiose bylose). Pabrėžtina, jog įstatymų leidėjas nenurodo konkretaus laiko tarpo, per kurį galima būtinoji gintis, nes šis laikas gali būti įvairus ir priklauso nuo konkretaus atvejo faktinių aplinkybių. Svarbu, kad besiginančiam asmeniui (vis dar) grėstų realus pavojus. Asmuo, išvengęs galimo pavojaus (pavyzdžiui,

pasišalinęs iš konflikto vietos), praranda teisę remtis būtinaja gintimi ir tuo pateisinti vėlesnį savo puolimą.

Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad kėsinimosi laikinas sustabdymas, siekiant pagerinti kėsinimosi sąlygas (pavyzdžiui, ieškant pavojingesnių puolimo priemonių), negali būti pripažįstamas kėsinimosi nutraukimu. Taipogi kėsinimosi pabaigos besąlygiškai nereiškia ginklų ar kitų daiktų, pavartotų pavojingo kėsinimosi metu atitekimas besiginančiajam (Švedas *et al.*, 2022, p. 290, Prapiestis *et al.*, 2004, p. 182, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimas).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, daroma išvada, kad reikalavimai, susiję su kėsinimosi sąlyga, yra išsamiai apibūdinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Kėsinimąsi nusakančių požymių analizavimas praktikoje yra sunkesnis, nes kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ne tik į teorijoje nurodytus apibrėžimus, tačiau ir tikrąsias faktines bylos aplinkybes, besiginančio asmens sąmonę, subjektyvų realybės suvokimą. Vertinant būtinosios ginties situacijos egzistavimą, pirmiausia nustatoma kėsinimosi požymių visuma, o po to nagrinėjami visi reikalavimai, susiję su gynyba.

2.1.2. Sąlygos, susijusios su gynyba

Būtinosios ginties taikymui reikšminga ne tik situacijos objektyvi išraiška ir jos vertinimas, tačiau taip pat svarbu subjektyvi – būtina išanalizuoti besiginančiojo asmens įsitikinimus, ketinimus ir baimes (Robinson, Cahill, 2006, p. 50). Kėsinimosi ypatybės (ginamų vertybių svarba, puolimui naudojamos priemonės, veiksmų jėga, intensyvumas ir pan.) nulemia ir gynybą sudarančių veiksmų bei jų padarinių teisėtumo vertinimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodomos šios gynybos teisėtumo sąlygos: 1) žala padaroma tik besikėsinančiajam; 2) žala padaroma atremiant pavojingą kėsinimąsi; 3) padaryta žala neperžengia būtinosios ginties ribų (Švedas *et al.*, 2022, p. 292, Prapiestis *et al.*, 2004, p. 185). Gynyba turi atitikti kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Taip pat gynybos sąlygos Lietuvos teismų praktikoje aiškinamos ir detaliau, nurodant, kad gintis nuo gresiančio pavojingo kėsinimosi paprastai susijusi su aktyviais atsakomaisiais besiginančiojo veiksmais, kurie iš karto naudojami prieš užpuoliką stengiantis atremti tiesiogiai gresiantį pavojingą kėsinimąsi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tai, kad gynybos metu žala turi būti padaroma tik besikėsinančiajam, o ne tretiesiems asmenims, susiję su ginties tikslu – atremti pavojingą kėsiniimąsi. Įstatymas nereikalauja, kad besiginančiojo atkirtis būtų smulkmeniškai apskaičiuotas ir visiškai adekvatus kėsiniimuisi tiek vertinant gynybinius veiksmus, tiek ir jų padarinius. Susidariusioje konkrečioje situacijoje dėl jėgų santykio, patirties, naudojamų priemonių ir kitų aplinkybių besiginančiojo veiksmai gali būti efektyvesni. Be to, nėra svarbu, ar žala, padaryta besikėsinančiajam, yra mažesnė ar didesnė už tą žalą, kuri buvo padaryta ar grėšė užpultajam. Nei kiekybės, nei kokybės požiūriu ji neprivalo atitikti tos žalos, kurios buvo siekta ar kurią sukėlė kėsiniimasis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Žala, padaryta asmeniui, kuris pavojingai kėsina, gali būti įvairi, nes baudžiamasis įstatymas nereglamentuoja, kokios žalos negalima sukelti besikėsinančiajam. Tačiau tai nereikia, jog leidžiama sukelti bet kokią žalą, nes egzistuoja būtinosios ginties ribos (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 70).

Taip pat gynyba leidžiama tik nuo pavojingo kėsiniimosi, kai asmuo neketina naudoti smurtinių veiksmų, tačiau smurtas pavartojamas netikėto užpuolimo atveju (Švedas *et al.*, 2022, p. 292). Jeigu nustatoma, kad asmens puolimas nepasireiškė agresyviu smurtiniu pobūdžiu, atsakas smurtu nebus pripažįstamas būtina gintimi: „vien tai, kad nukentėjusysis buvo priešškai nusiteikęs R. G. atžvilgiu, nesudaro pagrindo puolimo žodžiu atremti fiziniu smurtu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teismų praktikoje buvo nagrinėjama situacija, kai viena pusė sudavė smūgį kitam asmeniui atsitiktinai, kuris atitinkamai sudavė vieną atgal į galvos sritį, taip padarydamas nesunkų sveikatos sutrikdymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad įvykio metu jokio tarpusavio konflikto tarp šių dviejų asmenų nebuvo, o sudavęs pirmą smūgį asmuo konfliktavo su trečiuoju asmeniu, į kurio korpusą buvo nukreiptas smūgis, netyčia pataikant šalia stovinčiajam asmeniui į krūtinę. Teismas padarė išvadą, kad smurtiniai veiksmai nebuvo nukreipti į nuteistąjį ir jis tą žinojo, nes dalyvavo įvykio vietoje, todėl nors smūgis galėjo būti netikėtas, asmuo suprato, jog jis buvo skirtas ne jam (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, būtinosios ginties teisėtumo sąlyga, susijusi su gynyba, kai žala padaroma atremiant pavojingą kėsiniimąsi, pirmiausia priklauso nuo to, ar asmens kėsiniimasis pripažintas pavojingu – akivaizdu, kad nesant pavojingumo požymio, gintis negalima.

Pažymėtina, kad būtinosios ginties institutas skirtas apginti ne tik save, bet ir kitų asmenų teises. Tai reiškia, kad gintis nuo pavojingo kėsiniimosi leidžiama ne tik užpultajam,

bet ir jo artimiesiems, šeimos nariams, draugams ar pašaliniams asmenims, esantiems įvykio vietoje. Tiesa, tokiu atveju kito asmens sutikimas gynybai nėra būtinas (Švedas *et al.*, 2022, p. 292).

Nagrinėjant antrąjį gynybos požymį, kad žala turi būti padaroma atremiant pavojingą kėsinimąsi, svarbu paminėti būtinąsios ginties kvalifikavimą muštynių kontekste. Tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad teisė į būtinąją gintį nekyla esant specifinei konfliktinei muštynių situacijai, kurioje besiginančiųjų nėra, nes abi pusės yra puolančiosios, t. y. fizinį smurtą naudoja ne gynybos, bet puolimo tikslais, išskyrus atvejį, kai viena iš pusių muštynes nutraukia, o kita puola toliau. Abipusėms muštynėms, kilusioms tarpusavio konflikto metu, skirtingai nuo pavojingo kėsinimosi, būdinga tai, kad abi pusės smurtą naudoja ne gynybos, o puolimo tikslais, dėl to muštynių metu teisė į būtinąją gintį nekyla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d., 2021 m. kovo 9 d. nutartys baudžiamosiose bylose). Taigi, teismas, taikydamas BK 28 straipsnio nuostatas, privalo įvertinti ir aptarti, ar kilęs konfliktas nėra laikytinas muštynėmis, tačiau vien aplinkybė, kad jos įvyko, negali pašalinti būtinąsios ginties galimybes. Šio pobūdžio bylose taip pat vertinami iki muštynių asmenis siejantys tarpusavio ryšiai, bendravimas, muštynių priežastys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl muštynių vertinimo, nurodė, kad „analogiško teisės aiškinimo nuostatų gali būti laikomasi ir nagrinėjant buitinių konfliktų situacijas, kai abu konflikto dalyviai aktyviai veikia vienas prieš kitą – rengiasi naudoti fizinį smurtą ir jį naudoja, daro kitokį fizinį poveikį kitam asmeniui“. Tokiose situacijose pripažįstama, kad abu dalyviai elgiasi netinkamai ir aktyviais, bendrais savo veiksmais sukelia tarpusavio konfliktą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Užsienio mokslininkės D. E. Raducan-Morega teigimu, sprendžiant būtinąsios ginties taikymą muštynių kontekste, esminę skiriamąją reikšmę vertinimui turi objektyviosios pusės elementas, pasižymintis dalyvavimu muštynėse aktyviais smurtiniais veiksmais prieš kitus dalyvius, kai atliekami veiksmai yra taip persipynę tarpusavyje, kad tampa sudėtinga nustatyti kiekvieno jų kilmę ir pobūdį. Bet kokioms muštynėms būdingi bruožai yra smūgiavimas, stumdymas, drabužių plėšymas ir aplinkybė, kad neįmanoma nustatyti, kokį veiksmą kuris dalyvis atliko (Raducan-Morega, 2018, p. 3).

Teisė į būtinąją gintį bei jos teisėtumo sąlygos įtvirtintos bene visuose užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Antai Vokietijos baudžiamojo kodekso

(Strafgesetzbuch, StGB) 32 straipsnyje būtinoji gintis apibrėžta kaip bet koks gynybos veiksmas, būtinas siekiant išvengti gresiančio neteisėto puolimas prieš save ar kitą asmenį, Turkijos baudžiamajame kodekse būtinoji gintis numatyta 25 straipsnio 2 dalyje, nurodant, kad asmeniui neskiriama bausmė už veiką, padarytą siekiant apsaugoti nuo didelio ir neabejotino pavojaus ar pasikėsینimo į savo ar kito asmens teises, kai nėra kito pasirinkimo šio pavojaus pašalinti. Serbijos baudžiamojo kodekso 19 straipsnyje įtvirtinta, kad savigny yra gynyba, būtina atremti kaltininko neteisėtą pasikėsینimą į savo ar kito asmens teises, Armėnijos baudžiamasis kodeksas įteisina būtinąją gintį 42 straipsnyje: „veiksmas, padarytas būtiniosios ginties būsenoje, nelaikomas nusikaltimu, t. y. ginant savo ar kito asmens gyvybę, sveikatą ir kitas teises ar ginant valstybės interesus nuo socialiai pavojingų kėsینimųsi, arba nuo realios grėsmės, kai padaroma žala kėsینimosi kaltininkui, jei nebuvo viršytos būtiniosios ginties ribos“. Prancūzijos baudžiamajame kodekse apibūdinama 122-5 straipsnyje, numatant, kad asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu susidūręs su pasikėsینimu į save ar kitą asmenį, įvykio metu atlieka veiksmus, būtinus savigny arba ginant kitą asmenį, išskyrus atvejus, kai naudojamos gynybos priemonės nėra proporcingos kėsینimosi rimtumui. Lenkijos baudžiamajame kodekse būtiniosios ginties institutas minimas 25 straipsnyje, kuriame numatyta, kad asmuo, kuris gindamasis atrėmia tiesioginį ir neteisėtą puolimą, nukreiptą į bet kokį įstatymo saugomą interesą, nelaikomas padariusiu nusikaltimą. Įvertinus šias nuostatas, matyti, kad būtiniosios ginties situacija visose užsienio šalyse yra suprantama vienodai.

2.2. Sunkiai sutrikdoma sveikata arba atimama gyvybė

Viena iš būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygų yra nužudymas arba sunkus sveikatos sutrikdymas. Galiojančiame 2000 m. BK nusikaltimai žmogui išdėstyti remiantis tiesioginiu objektu, todėl baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus žmogaus gyvybei yra nurodyti atskirame XVII skyriuje (BK 129-134 straipsniai). Baudžiamasis įstatymas nepateikia nužudymo apibrėžties, tačiau baudžiamosios teisės doktrina šią sąvoką apibūkina kaip neteisėtą gyvybės atėmimą kitam žmogui tyčia. Remiantis pateikta apibrėžtimi, galima išskirti šiuos požymius: a) neteisėta; b) kitam žmogui; c) tyčinė veika. Nužudymas yra kvalifikuojamas kaip neteisėta veika, išskyrus atvejus, kai kito asmens mirtis sukėliama laikantis būtiniosios ginties teisėtumo sąlygų (BK 28 straipsnis), būtinajo reikalingumo (BK 31 straipsnis) ir kt. Tai reiškia, kad jeigu asmuo veikia būtiniosios ginties situacijoje ir pripažįstama, kad jo veiksmai, nepaisant sukulto gyvybės atėmimo, atitiko

visas būtinosios ginties sąlygas, neteisėtumo požymis išnyksta ir baudžiamoji atsakomybė nekyla. Tačiau jeigu asmuo, įgyvendindamas teisę į būtinąją gintį peržengė jos nustatytas ribas, tokiu atveju privalo atsakyti už sukeltus padarinius. Būtinosios ginties ribų peržengimo kontekste svarbu tai, kad asmuo, atimdamas gyvybę kitam, veiktų tik tiesiogine tyčia.

BK specialioji dalis nenumato atskiros normos, kuri apibrėžtų nužudymo peržengiant būtinosios ginties ribas sudėtį, todėl teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai kasatorius, kurio veika pripažįstama kaip kvalifikuotas nužudymas peržengus būtinosios ginties ribas pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, prašo teismo perkvalifikuoti jo veiką į BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformulavęs teisės aiškinimo taisyklę, nurodydamas, kad pagal baudžiamąjį įstatymą nėra kliūčių būtinosios ginties ribų peržengimo atveju, nustatčius nužudymą kvalifikuojančius požymius, nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal atitinkamą BK 129 straipsnio 2 dalies punktą. Teismas pažymėjo, kad ne visi BK 129 straipsnio 2 dalyje nurodyti nužudymą kvalifikuojantys požymiai yra suderinami su asmens teise į būtinąją gintį, tačiau veikoje nustatčius šeimos nario nužudymo peržengiant būtinosios ginties ribas požymius, asmens veiksmų kvalifikavimas pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą atitinka įstatymo reikalavimus ir neužkerta kelio kaltininko bausmės individualizavimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

BK 132 straipsnyje įtvirtinta neatsargaus gyvybės atėmimo sudėtis, kurios objektyvieji požymiai nesiskiria nuo nužudymo: objektas yra kito žmogaus gyvybė, veikos sukelti padariniai – kito asmens gyvybės atėmimas. Tačiau neatsargaus gyvybės atėmimo ir nužudymo skirtumas yra subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė – kaltės forma (Gruodytė *et al.*, 2021, p. 54). Įstatymų leidėjas sąmoningai pasirinko BK 28 straipsnyje būtinosios ginties ribų peržengimo sąlygą nurodyti kaip „nužudymas“, nes veika, kaip minėta, turi būti padaroma tiesiogine tyčia.

Sunkus sveikatos sutrikdymas priklauso BK XVIII skyriui, kuriame įtvirtinti įvairūs nusikaltimai žmogaus sveikatai. Konkrečiai ši nusikalstama veika numatyta BK 135 straipsnyje, kurios objektas yra kito žmogaus sveikata (somatinė ir psichinė) nuo jo gyvybės pradžios iki mirties momento. Tyčios forma gali būti tiesioginė ir netiesioginė, tačiau tam, kad sunkus sveikatos sutrikdymas būtų traktuojamas kaip būtinosios ginties ribų peržengimas, nusikalstamos veikos įgyvendinimas turi pasireikšti tik tiesiogine tyčia. Kadangi sveikatos sutrikdymų rūšys pagal pavojingumo laipsnį yra kelios, būtent sunkus

sveikatos sutrikdymas pripažįstamas tik tada, kai nukentėjusio asmens sužalojimas ar susargdinimas sukelia nors vieną iš padarinių, kurių sąrašas nurodytas tame pačiame BK 135 straipsnio 1 dalyje. Sunkų sveikatos sutrikdymą ar nužudymą teismas kvalifikuoja tada, kai aplinkybės atitinka visus baudžiamojo įstatymo nustatytus nusikalstamos veikos subjektyviusius ir objektyviusius požymius. Kadangi šie nusikaltimai yra svarbūs tik kaip būtinosios ginties ribų peržengimo viena iš sąlygų, sudėtis detaliau neanalizuojama.

Apibendrinant, būtinosios ginties ribų peržengimo sąlyga „nužudymas arba sunkus sveikatos sutrikdymas“ apima tokias nusikalstamas veikas, kuriomis padaroma žala žmogaus gyvybei ir sveikatai. Jos yra pavojingiausios ne tik padariniais, kylančiais žmogui, tačiau ir požymiu, kad kaltininkas jų norėjo bei siekė. Padarius puolančiajam asmeniui nežymų arba nesunkų sveikatos sutrikdymą, žala nebus pripažįstama būtinosios ginties ribų peržengimu, taip pat ir atvejais, kai gynyba sukėlė sunkų sveikatos sutrikdymą arba nužudymą, bet teismas nenustato, jog asmuo veikė tiesiogine tyčia. Tokiomis sąlygomis, net ir įgyvendinant teisę į būtinąją gintį, baudžiamasis įstatymas taip pat siekia išsaugoti balansą tarp besiginančiojo ir puolančio asmens interesų bei teisių.

2.3. Besiginančiojo veikimas tiesiogine tyčia

BK 15 straipsnio 2 dalyje numatytas bendrasis tiesioginės tyčios apibrėžimas: „1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti; 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo”. Tyčia yra kaltės forma, kai asmuo suvokia savo daromos veikos pavojingumą, numato pavojingus padarinius, jų siekia arba sąmoningai leidžia jiems atsirasti. Būtent tiesioginė tyčia priklauso nuo valinio elemento, t.y. kai asmuo suvokia veikos pavojingumą ir vis tiek nori taip veikti, numato padarinius bei jų siekia (Švedas *et al.*, 2022, p. 261).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje numatyta, jog asmens kaltės turinys atskleidžiamas ne vien tik paties kaltininko prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, išaiškinimu, kaip jis suvokė bei įvertino savo daromus veiksmus, padarinius, kokios paskatos (motyvai) nulėmė nusikalstamos veikos padarymą ir kokių padarinių šia veika buvo siekiama, bet ir įvertinant objektyviusius nusikalstamos veikos požymius, t. y. įrankius, atliktus veiksmus, jų pobūdį, intensyvumą, būdą, sužalojimų pobūdį, situaciją, kuriai esant šie veiksmai buvo padaryti, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt. (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nužudymas veikiant tiesiogine tyčia yra tada, kai kaltininkas supranta, kad savo veika kelia pavojų kito žmogaus gyvybei, numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atimti gyvybę kitam žmogui ir nori ją atimti. Pagal susiformavusią teismų praktiką apie kaltininko tyčios turinį teismas sprendžia atsižvelgdamas į visas padaryto nusikaltimo aplinkybes: nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų kiekį, jų pobūdį, vietą (į kurias žmogaus kūno dalis (organus) yra smūgiuojama), nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo, ir kt. Taigi apie kaltę – psichinį kaltininko santykį su veika ir jos padariniiais – gali būti sprendžiama ir pagal kaltininko elgesį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d., 2017 m. lapkričio 20 d., 2015 m. birželio 23 d. nutartys baudžiamosiose bylose).

Vertinant asmens tyčinės kaltės rūšį gyvybės atėmimo atveju peržengus būtinosios ginties ribas, dažnai nustatoma, kad asmuo veikė neapibrėžta tyčia. Neapibrėžta tyčia nėra tiesiogiai nurodoma baudžiamajame įstatyme, tačiau apibūdinama ir nagrinėjama baudžiamosios teisės doktrinoje bei taikoma Lietuvos teismų praktikoje. Neapibrėžta arba nekonkretizuota tyčia pripažįstama, kai asmuo supranta daromos pavojingos veikos pobūdį, numato galimus padarinius, bet suvokia juos kaip bendrus ir neindividualizuoja (Švedas *et al.*, 2022, p. 265). Šios tyčios atveju lemiamą reikšmę nusikalstamos veikos kvalifikavimui turi objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, t.y. veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius (Bikelis, 2008, p. 27). Neapibrėžta tyčia būtinosios ginties vertinimo kontekste dažniausiai yra nustatoma atvejais, kai besiginantysis nukreipia savo smūgius į kito asmens gyvybiškai svarbias kūno vietas. Byloje buvo pripažinta, kad susiklosčiusi įvykio situacija atitiko būtinosios ginties sąlygas, tačiau jos buvo peržengtos: „pasirinktas įrankis, veikimo pobūdis – smūgiavimas peiliu nukentėjusiajam į kairiąją krūtinės pusę, kur yra vienas iš svarbiausių gyvybines funkcijas palaikančių organų, t. y. širdis, – rodo, jog nuteistasis suvokė, kad sunkūs padariniai (sveikatos sutrikdymai, tame tarpe galimai ir sunkus arba netgi mirtis) neabejotinai atsiras ir norėjo tokius padarinius sukelti. Toks veikimas buvo labai pavojingas gyvybei, sunkių veikos padarinių kilimas buvo neišvengiamas ir to nuteistasis nesuvokti negalėjo“. Teismas taip pat išaiškino, kad šioje situacijoje būtina nustatyti ne veikimą netiesiogine tyčia, o neapibrėžta tyčia (tiesioginės tyčios atmaina), kuri pasireiškia suvokimu apie pavojingos veikos pobūdį, jos padarinius, kurių asmuo nori, tačiau nedetalizuoja. Be abejo, ši gynybos priemonė, sukėlus mirtį, neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, nes puolantysis tik agresyviai

nusiteikęs artinosi be jokio žalojančio įrankio (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vertinant situaciją, kai smūgiai suduodami į kito asmens gyvybiškai svarbias kūno vietas, reikšminga atriboti neapibrėžtą tyčią nuo netiesioginės tyčios, kuri, esant šioms faktinėms aplinkybėms, taip pat kartais konstatuojama. BK 15 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Teismų praktikoje sąmoningas leidimas atsirasti padariniams aiškinamas kaip kaltininko abejingumas dėl to, kad jo atliekami veiksmai gali sukelti atitinkamus padarinius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Baudžiamosios teisės doktrinoje aptinkama nuomonių, kad netiesioginė tyčia neturėtų būti kvalifikuojama asmeniui, kuris atliko mirtino pobūdžio veiksmus į gyvybiškai svarbias kūno vietas. Autorės E. Riaubaitės teigimu, vien pasirinktas toks veikimo būdas (smūgiavimas peiliu į gyvybiškai svarbią krūtinės sritį) parodo, kad asmuo negali būti abejingas galimų padarinių kilimui bei jų nenorėti. Šiuo atveju veika turi būti kvalifikuojama kaip padaryta tiesiogine neapibrėžta tyčia, kai asmuo nedetalizuoja galinčių kilti padarinių, nes neįmanoma nustatyti abejingumo padariniams bei nenorėti sukelti asmens mirties, jei kaltininko pasirinktas veikimo būdas juos neabejotinai sukels. Juk asmens sąmonėje pirma susiformuoja tikslas, skatinantis pasirinkti atitinkamą veikimo būdą jo įgyvendinimui (Riaubaitė, 2008, p. 93).

Kitoje byloje buvo nustatyta, kad asmuo vieną kartą dūrė ilgu (22,5 cm) virtuviniu peiliu į pilvą ir sukėlė kiauryminę durtinę – pjautinę žaizdą. Toks veikimo būdas ir įrankis rodo, kad nuteistoji, durdama į pilvą, neabejotinai numatė, kokie gali būti tokio jos veikimo padariniai, tačiau tiesiog nedetalizavo išraiškos laipsnio (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Tiesa, pažymėtina, kad aplinkybė, kai peiliu suduodama į gyvybiškai svarbias kūno vietas asmeniui be jokio pavojingo įrankio, vertinamas ne tik kaip veikimas tiesiogine tyčia, bet kartu ir konstatuojama, jog gynyba aiškiai neatitiko kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo, nes peilis yra įrankis, kuriuo gali būti padaromi sunkūs kūno sužalojimai ir kaltinamasis privalėjo tai suvokti, ypač, kai atliktas ne vienas dūris (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Tai, kad asmuo, durdamas peiliu į gyvybiškai svarbią kūno vietą suvokia to pavojingumą ir padarinius, aiškinama remiantis vidutiniškai apdairaus ir protingo asmens kriterijumi: “būdama daug gyvenimiškos patirties turinčiu ir savo

veiksmus bei dėl jų galinčias kilti pasekmes gebančiu suvokti asmeniu, taikydama nukentėjusiajam į pilvą, A. P. suvokė pavojingą savo veiksmų pobūdį ir norėjo taip veikti” (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). V. Piesliakas taip pat nurodo, kad smūgių sudavimas į krūtinę ar kitas gyvybiškai svarbias kūno vietas panaudojant peilį, reiškia žmogaus suvokimą, kad jo veika yra pavojinga kito asmens sveikatai, tačiau normalaus išsivystymo asmuo taip pat supranta, kad smūgiai į krūtinės sritį peiliu pavojingi ne tik sveikatai, bet ir gyvybei. Asmuo, nedetalizuodamas padarinių ir teigdamas, kad nenorėjo nužudyti kito žmogaus, gyvybės atėmimą numato kaip vieną iš alternatyvių padarinių (Piesliakas, 2009, p. 12).

2.4. Gynyba aiškiai neatitinkanti kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo

Kėsinimosi pavojingumo požymis apibrėžia gynybos ribas. Baudžiamosios teisės teorijoje, atsižvelgiant į būtinąją gintį kaip prigimtine žmogaus teisę, suformuotas gynybos ir puolimo protingo proporcingumo modelis (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 82). Proporcingumo kriterijumi nesprendžiama, ar asmuo apskritai turėjo teisę į būtinąją gintį, tačiau vertinama, ar panaudoti gynybos būdai buvo būtini atremti pavojingą kėsinimąsi pagal asmenų jėgos kiekį, pobūdį ir žalą (Blank, 2021, p. 37). Kaip minėta, baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad gynyba visiškai preciziškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą, nenumato leidžiamų priemonių, nesaisto besiginančiųjų sąlyga, kad atremiant kėsinimąsi užpuolikai padaryta žala būtų mažesnė. Asmuo gynybai gali naudoti tik savo fizines jėgas, šaunamuosius ar nešaunamuosius ginklus, kitus įrankius. Taigi, baudžiamoji teisė riboja žmogaus sveikatai padaromą žalos dydį, kuris atspindi aiškų neatitikimą tarp tos žalos, kuri padaryta besikėsinančiajam asmeniui. Tai reiškia, jog smurtiniai veiksmai ginantis nuo kito asmens nebus teisėti, kai atitinkamoje situacijoje pakanka įspėjimo ar draudimo.

Baudžiamosios teisės doktrinoje bei įstatyme numatyta, kad gynyba ir padaryta žala turi atitikti kėsinimosi pavojingumą ir pobūdį. Šios dvi sąvokos yra glaudžiai susijusios, o jų reikšmė priklauso nuo kiekvienos bylos faktinių aplinkybių. Antai kėsinimosi pavojingumas priklauso nuo objekto, į kurį kėsinamasi; taip pat reikšmingas galimos žalos dydis. Jeigu kėsinimosi objektai yra tapatūs, svarbu įvertinti kėsinimosi būdą, fizinių jėgų pusiausvyrą. Kėsinimosi pobūdis susijęs su taikytomis priemonėmis ar įrankiais, kėsinimosi intensyvumu, vieta ir pan. (Švedas *et al.*, 2022, p. 293). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje atskleidžiama sąlygų nustatymo svarba: „kiekvienu atveju

sprendžiant, ar buvo būtinosios ginties situacija, turi būti atsižvelgiama į daugelį konkrečių veiksnių, aplinkybių, parodančių įvykio eigą, jame dalyvaujančių asmenų veiksmus ir jų seką, padedančių atskleisti kėsینimosi ir gynybos (jei tokie buvo) pobūdį, įvykio dalyvių elgesio kryptingumą bei tikruosius siekius ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šių sąlygų išaiškinimui vertinamos tokios reikšmingos faktinės aplinkybės, kaip nukentėjusiojo ir besikėsinačiojo tarpusavio santykiai, jų kontakto pradžia, elgesys iki sužalojimų padarymo ir darymo eigoje, tolimesnis elgesys po pavojingų veiksmų atlikimo, veiksmų priežastys (Vilniaus apygardos teismo 2018 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Išvardytų aplinkybių sąrašas ir reikšmė kiekvienoje situacijoje, priklausomai nuo nagrinėjamos bylos gali kisti, tačiau jų nustatymas svarbus būtinosios ginties ribų vertinimui. Minėtos sąlygos baudžiamosios teisės teorijoje paprastai skirstomos į dvi grupes: subjektyviasias ir objektyviasias. Objektyvios pasireiškia išoriškai, pavyzdžiui, teisinio gėrio vertė, įvykio vieta, o subjektyvios atskleidžia besiginančio asmens požiūrį, psichinę būseną, kaip antai afektas, išgąstis (Švedas *et al.*, 2022, p. 293).

Aiškus kėsинimosi pobūdžio ir pavojingumo neatitikimas yra suprantamas kaip situacija, kai puolančiajam asmeniui tyčia yra padaroma didelė žala, kuri akivaizdžiai buvo nebūtina, nes pavojingo kėsинimosi buvo galima išvengti panaudojant kitas priemones, sukeliančias mažiau žalos. Atsižvelgiant į tai, kad neįmanoma išvardyti visų kriterijų, kuriuos būtina įvertinti sprendžiant klausimą dėl būtinosios ginties ribų peržengimo, akivaizdus neatitikimas taip pat yra priklausantis nuo kiekvienos bylos skirtingų faktinių aplinkybių, t.y. fakto ir jo vertinimo klausimas. Tai reiškia, kad teisėjas kiekvienu atveju privalo įvertinti, ar besiginančiojo panaudotų jėgų kiekis buvo neišvengiamas pavojingam kėsинimuisi atremti, tačiau atsižvelgdamas ne tik į objektyviasias aplinkybes, bet ir asmens subjektyvų suvokimą, jo realias galimybes bei emocijas įvykio metu. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebėtina, kad dažniausiai abiejų šalių duoti parodymai prieštarauja vieni kitiems, o besiginantysis, siekdamas būtinosios ginties būklės konstatavimo, kai kurias aplinkybes nuslepia arba jų nenurodo. Nustatant tikrąsias įvykio aplinkybes, itin svarbūs tampa kitų byloje apklaustų asmenų parodymai, įvykio vaizdo įrašai, o tais atvejais, kai besiginantis asmuo teigia, kad gynėsi nuo smurtinių veiksmų, paskiriama atlikti Valstybinės teismo medicinos tarnybos ekspertizę dėl sužalojimų, jų padarymo priemonių, būdo, laiko nustatymo bei sveikatos sutrikdymo masto. Ši išvada reikalinga įvertinti gynybos pateiktą versiją, kuria remiantis ji pagrindžiama arba

paneigiama (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Teismų praktikoje aiškus kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo neatitikimo kriterijus dažnai nustatinėjamas lyginant abiejų pusių padarytus sužalojimus vienas kito atžvilgiu, pavyzdžiui, jeigu besiginančiam buvo padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas, o puolančiajam – sunkus, konstatuojama, kad aiškaus neatitiko nėra (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau jeigu besikėsinantysis nepadarо tokios žalos, kuri galėtų būti nustatoma remiantis skirtingais sveikatos sutrikdymų požymiais, bet situacija atitinkanti būtinosios ginties sąlygas, teismas konstatuoja, kad neturi teisės spėlioti kokios pasekmės būtų atsiradę besiginančiojo sveikatai, jeigu jis nebūtų gynęsis, tad gynybos atitikimas kėsинimosi pobūdžiui vertinamas pagal kitas faktines aplinkybes (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Remiantis tuo, kad teisė į būtinąją gintį gali būti įgyvendinama ginantis nuo gresiančio pavojingo kėsинimosi, situacijose, kai besiginančiajam dar tik gresia sveikatos sutrikdymas, gynybos ir puolimo proporcingumas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į užpuoliko žalos padarymo realią galimybę, įvykio veiksmų seką, jėgų pusiausvyrą ir tai, ar gynyba yra adekvati siekiant nutraukti kėsинimąsi į sveikatą. Užsienio baudžiamosios teisės autorių nuomone, gynybos ir puolimo proporcingumas tampa sudėtingu vertinimu atvejais, kai ginantis nuo užpuoliko jam atimama gyvybė. Tokiose situacijose proporingumo reikalavimas dažnai tampa neįvykdytas, tačiau pabrėžiama, kad jeigu besiginantysis neturėjo kito tiesioginio pasirinkimo ir nustatyta didelė tikimybė, kad jis būtų tapęs nužudymo auka, gyvybės atėmimas besikėsинančiajam turi būti pripažįstamas kaip veikimas būtinosios ginties būklėje (Wharton, 2019, p. 893). Lietuvos teisinėje literatūroje numatyta, kad neatitikimo aiškumas turėtų būti vertinamas remiantis vidutiniškai protingo, suaugusio asmens kriterijumi (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 90).

Pažymėtina, kad besikėsинančio asmens veiksmai bus laikomi pavojingais ir formaliai atitinkančiais baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius atvejais, kai toks asmuo pagal BK negali būti subjektu, pavyzdžiui, mažametis ar nepakaltinamas (Jovaišas, 2003, p. 84). Tai reiškia, kad gintis prieš šių subjektų pavojingą kėsинimąsi yra teisėta ir nepaisant to, kad besiginantis tą suvokė, vien ši aplinkybė nepaneigia gynybos ir padarytos žalos proporcingumo. Antra vertus, teisės teorijoje laikomasi nuomonės, kad asmuo, supratęs, jog besikėsинantysis priklauso šioms asmenų grupėms, turi laikytis humanizmo principo ir kiek įmanoma stengtis padaryti minimalią žalą ginantis arba, esant

galimybei, jos išvengti (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 52, Prapiestis *et al.*, 2004, p. 182, Švedas *et al.*, 2022, p. 280).

Atvejais, kai pavojingui kėsinimuisi atremti naudojamas peilis, dažniausiai pripažįstamas būtiniosios ginties ribų peržengimu tada, kai suduodami smūgiai į gyvybiškai svarbias kūno vietas – širdį, pilvo sritį, plaučius ir pan., jeigu sukelti sveikatai sunkūs padariniai. Pavyzdžiui, konstatuota, kad moters veiksmai aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, nes pavojingas kėsinimasis jos sveikatai nebuvo tokio pavojingumo laipsnio, kad jį atremti būtų galima tik panaudojant peilį smūgiui į krutinę, taip padarant mirtiną sužalojimą. Nepaisant to, vien tai, kad gynybai nuo smūgių ranka buvo panaudotas peilis, Lietuvos teismų praktikoje dar nereiškia, kad buvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Pažymima, kad peilio panaudojimas pats savaime nerodo, jog buvo aiškus neatitikimas tarp kėsinimosi ir gynybos intensyvumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai susiję su tuo, kad baudžiamasis įstatymas neriboja asmens teisės į būtinąją gintį, atitinkamai ir jokių įrankių naudojimo, tačiau pastebėta, kad šios gynybos būdas vertinamas itin atidžiai.

Taip pat vien tik aplinkybė, kad įvykio metu buvo panaudotas šaunamasis ginklas prieš beginklį puolantįjį, nėra vertinama kaip lemianti būtiniosios ginties ribų peržengimą (Jovaišas, 2003, p. 87). Šaunamąjį ginklą gynybai leidžiama naudoti neatsižvelgiant į tai, kad asmuo neturi teisėto leidimo jo laikyti (nešioti), nes jokie kiti teisės aktai ar BK normos, apart 28 straipsnio, negali suvaržyti teisės į būtinąją gintį. Tiesa, nors gynybos teisėtumui tai neturi reikšmės, tokiu atveju paprastai būtų sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas dėl neteisėto disponavimo šaunamuoju ginklu pagal BK 253 straipsnį. Šaunamasis ginklas laikomas pavojingiausia iš visų galimų gynybos priemonių, todėl, kai byloje nustatoma, kad buvo šauta į asmenį, teismai turi išnagrinėti besiginančiojo pasirinktos gynybos priemonės proporcingumą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kritikuodamas žemesnių instancijų teismų sprendimus, nurodė, kad neatsižvelgta į tai, ar buvo būtina iš karto imtis šaunamojo ginklo, ar nebuvo galima ginti asmenų nuo pavojingo kėsinimosi kitais būdais, pavyzdžiui, bandyti pargriauti besikėsinantį, laikyti rankomis ar kitaip sutrukdyti jam atlikti smurtinius veiksmus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje pripažinta, kad šaunamojo ginklo panaudojimas prieš jaunuolius buvo akivaizdžiai neadekvati gynyba, nes „tam asmuo turėjo švelnesnių priemonių, kaip, pvz., pagrasinti ginklu ar iššauti į orą“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Tuo tarpu kitoje byloje buvo konstatuota, kad asmuo, gynybos tikslu panaudodamas šaunamąjį ginklą prieš

puolantį beginklį ir taip atimdamas gyvybę neperžengė būtiniosios ginties ribų, nes prieš tai iššovė kelis įspėjamuosius šūvius, po kurių besikėsinantį toliau grėsmingai artinosi. Įvertintos aplinkybės, kad įvykio metu puolantysis buvo žymiai jaunesnis, aiškiai fiziškai stipresnis, apsvaigęs nuo alkoholio ir agresyvus, be to, kartu su draugais turėjo kiekybinę persvarą bei apsupo besiginantį lanku (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šie sprendimai įrodo, kad nors baudžiamasis įstatymas neriboja asmens gynybos priemonių bei būdų, kiekvienu atveju svarbu įvertinti, kokiomis aplinkybėmis atitinkami įrankiai naudojami ir ar nebuvo įmanoma to išvengti.

Taip pat aplinkybė, kad užpuolikas rankose turi šaunamąjį ginklą ar grasina jį panaudoti, nėra kriterijus, leidžiantis besiginančiam asmeniui padaryti didesnę žalą. Šaunamasis ginklas yra pavojinga priemonė, kurios panaudojimas nereikalauja daug žinių ar jėgų, tačiau galima sunkiai sužaloti asmenį ar atimti jam gyvybę iš didesnio atstumo, t.y. nebūtina prisitarti šalia kito asmens, siekiant sukelti padarinius sveikatai. Atkreipiamas dėmesys, kad besikėsinančio asmens ginklo ištraukimas yra pripažįstamas kaip prasidėjęs pavojingas kėsinimasis, o atsižvelgiant į puolančiojo pasirinktą priemonę – šaunamąjį ginklą, akivaizdu, jog grėsmė besiginančio asmens sveikatai yra didelė. Tačiau tokiais atvejais teismas taip pat įvertina gynybos ribas faktinių aplinkybių visumos kontekste, pavyzdžiui, byloje nustatyta, kad asmuo, du kartus metaliniu strypu suduodamas į jį ginklu besikėsinančiajam, pasirinko proporcingą elgesio variantą ir neperžengė būtiniosios ginties ribų (Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Asmuo, gindamasis nuo pasikėsinimo sudavė asmeniui 18 smūgių, iš kurių tik vienas sukėlė sveikatos sutrikdymą, tačiau turėdamas tikslą atimti iš jo šaunamąjį ginklą ir įveikti fizinį pasipriešinimą (Kauno apygardos teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tuo tarpu kitoje byloje pripažinta, kad po to, kai puolantysis konflikto metu išsitraukė šaunamąjį ginklą, besiginantis sudavė jam net penkis stiprius smūgius peiliu į gyvybiškai svarbias kūno vietas, t. y. panaudojo įrankį ir intensyviai smurtavo, tokiu būdu peržengdamas būtiniosios ginties ribas (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Remiantis skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis, akivaizdu, kad gynyba nuo pavojingo asmens kėsinimosi panaudojant šaunamąjį ginklą turi būti tik tokio būdo ir apimties, kurios užtektų atremti realią kėsinimosi grėsmę.

Pastebėta, kad sprendžiant dėl gynybos atitikties kėsinimosi pobūdžiui ir pavojingumui, didelė reikšmė teikiama suvartoto alkoholio kiekiui, nes jo poveikis gali daryti įtakos gynybos būdų pasirinkimui, todėl tai neabejotinai svarbu vertinant būtiniosios

ginties proporcingumo klausimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vienoje byloje teismas atsižvelgė į itin svarbią besiginančiojo apsvaigimo nuo alkoholio aplinkybę ir konstatavo, kad tai lėmė iš esmės iškreiptą situacijos vertinimą, kėsiniamasi suvokiant kaip pavojingesnį, nei šis iš tiesų buvo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant išvardytas sąlygas, būtinosios ginties ribų peržengimu pripažįstama tokia tyčinė veika, kuria ginamasi nuo prasidėjusio arba tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinosi, nukreipto į baudžiamojo įstatymo saugomus gėrius, tačiau gynyba aiškiai neatitinkanti kėsinosi pobūdžio bei pavojingo, ir šia veika besiginantis sunkiai sužaloja sveikatą arba nužudo besikėsinantįjį. Taigi, būtinosios ginties ribų peržengimas pasižymi šiais požymiais: 1) veikimas padarytas tiesioginės tyčios forma, tai reiškia, kad asmuo suvokia veiksmų pavojingumą, numatė galimus padarinius ir jų norėjo; 2) asmuo veikia esant visoms būtinosios ginties būklės sąlygomis; 3) puolančiam padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas arba atimta gyvybė; 4) sukelta žala aiškiai neatitinka kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo. Būtinosios ginties ribų peržengimo taikymui būtinos visų šių sąlygų egzistavimas – jeigu bent vienos iš jų nėra, laikoma, kad būtinoji gintis atitiko teisėtumo požymius. Išnagrinėjus Lietuvos teismų praktiką dėl šių sąlygų vertinimo, matyti, kad daugiausia sunkumų kvalifikavimui kelianti aplinkybė yra aiškus gynybos neatitikimas kėsinosi pobūdžiui ir pavojingumui – visų pirma, tam tikrais atvejais sunku nustatyti tikrąsias įvykio aplinkybes, nes abi pusės jas aiškina savo suvokimo ribose ir naudai, ypatingai tada, kai įvykio metu nebūna šalia kitų žmonių, t.y. liudytojų, kurie objektyviai matytų situaciją. Praktikoje būtina įvertinti kiekvieną faktinę aplinkybę ir jos įtaką būtinosios ginties bei jos ribų peržengimo nustatymui, nes negalima iš anksto numatyti, kokie požymiai yra reikšmingi ar lemiami sąlygomis pagrįsti. Tai, kad panaudojamas peilis ar šaunamasis ginklas prieš puolantįjį, kuris neturi įrankio, nėra pakankama aplinkybė būtinosios ginties ribų peržengimui, nes baudžiamasis įstatymas neriboja gynybos būdų, įrankių, priemonių. Tačiau jeigu suduota į gyvybiškai svarbias kūno vietas ir dar ne vienu smūgiu, o daugiau, dažniausiai konstatuojama, jog toks gynybos būdas neproporcingas.

3. POŽYMIAI, NELAIKOMI BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMU

Baudžiamasis įstatymas užtikrina kiekvieno asmens teisę į būtinąją gintį, numatydamas sąlygas, kurioms esant atlikti veiksmai pripažįstami teisėtais ir nėra baudžiami, nors formaliai yra atitinkantys nusikalstamos veikos sudėtį. Ši teisė yra prigimtinė, tačiau ne absoliuti – BK taip pat saugo puolančiojo asmens interesus nurodydamas atvejus, kada būtiniosios ginties situacija egzistavo, bet besiginantis jas peržengė, todėl baudžiamoji atsakomybė tampa neišvengiama. Nepaisant to, baudžiamojoje teisėje yra dvi išimtys, kurias nustčius neužtraukia baudžiamosios atsakomybės toks veikimas, kai būtiniosios ginties ribos buvo peržengtos. BK 28 straipsnio 3 dalyje antrajame sakinyje numatyta, kad „būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsanimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika“. Taigi, egzistuoja dvi sąlygos: 1) didelis sumišimas arba išgąstis, iššauktas būtent pavojingo kėsimosi; 2) kai ginamasi nuo įsibrovimo į būstą. Pažymėtina, kad abu šie atvejai įstatymų leidėjo nėra saistomi su besikėsinančiajam padarytos žalos dydžiu.

3.3. Didelis sumišimas ar išgąstis

Baudžiamosios teisės teorijoje didelis sumišimas ar išgąstis apibūdinamas kaip emocinė besiginančio asmens būseną, susijusi su besikėsinančiojo veika. Ji vertinama pagal vidinį subjektyvųjį besiginančio situacijos suvokimą, atsižvelgiant į išgyvenimo stiprumą, priklausantį nuo pavojaus pobūdžio ir faktinių bylos aplinkybių (Švedas *et al.*, 2022, p. 294). Didelio sumišimo ar išgąščio emocinės būsenos nėra vien teisinės kategorijos klausimas, todėl jas apibrėžti bendraisiais požymiais baudžiamosios teisės doktrinoje yra sudėtinga (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 96).

Besiginančiojo asmens emocinės būsenos įtaka būtiniosios ginties ribų peržengimo situacijoje pripažįstama reikšminga ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose: Vokietijos baudžiamojo kodekso (Strafgesetzbuch, StGB) 33 straipsnis numato, kad baudžiamoji atsakomybė netaikoma asmenims, padariusiems žalą užpuolikui dėl baimės ar sumišimo, Serbijos baudžiamojo kodekso 19 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad ribų peržengimu nelaikomi atvejai, kai žala padaryta dėl itin didelės provokacijos ar baimės, sukeltos užpuoliko, Turkijos baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog asmeniui netaikoma baudžiamoji atsakomybė, jei ribos peržengtos dėl pateisinamo susijaudinimo, baimės ar nerimo, Vengrijos baudžiamojo kodekso 22 straipsnio 3 dalyje būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma, kai asmuo veikė apimtas šoko, tuo tarpu Kroatijos 21 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad būtiniosios ginties ribų peržengimu

nelaikomas atvejis, kai asmens padaryta žala dėl atleistinos didelės baimės, taip pat Portugalijos baudžiamasis kodeksas 33 straipsnio 2 dalyje numato, kad ribų peržengimas nėra pripažintas, kai besiginanantis veikia apimtas baimės ar šoko. Suomijos baudžiamajame kodekse apskritai nėra numatytų konkrečių sąlygų, kurioms esant būtinosios ginties peržengimas nebus laikomas neteisėtu. Taigi, nors šių užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose emocijos, darančios įtaką būtinosios ginties ribų peržengimui įvardijamos ne vienodai, visos jos yra siejamos su baime, išgąščiu, nerimu ar šoko būseną. Užsienio mokslininkės Renée Lettow Lerner teigimu, įtvirtinimas, kad būtinosios ginties ribų peržengimu nelaikoma veika, padaryta esant atitinkamai emocinei būsenai yra keliantis abejones. Jos nuomone, idėja, kad vienas kaltinamasis gali būti visiškai atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, o kitas pripažintas kaltu atliekant lygiai tą patį veiksma, kai vienintelis skirtumas yra tariamos jų emocijos, pažeidžia tam tikras teisingumo sąvokas (Lettow Lerner, 2007, p. 33). Darbo autorės nuomone, su šiais teiginiais sutikti nėra pagrindo, nes kiekvienas individas patiria stresą ir reaguoja į situacijas skirtingai, o kylant realiai grėsmei sveikatai ar gyvybei, asmens elgesys yra vedamas išgyvenimo instinkto. Numatytas reikalavimas, kad emocinė būseną turi būti nulemta kito asmens pavojingo kėsinosi, yra aplinkybė, šalinanti autorės minėtą neteislingumą, nes būtent užpuolimas yra stiprių žmogaus emocijų ir negebėjimo jų kontroliuoti priežastis. Puolantysis, atlikdamas neteisėtus veiksmus, tuo pačiu pats prisiima riziką, kad jo atžvilgiu bus padaryta žala.

Sumišimas (angl. *confussion*) yra siejamas su psichinio sutrikimo būseną, kai asmuo praranda orientaciją, nesugeba tinkamai nupasakoti praeities įvykių, nes sutrinka atmintis bei minčių seka, gali iššaukti agresiją. Asmuo, būdamas sumišęs, nesugeba atpažinti žmonių, aplinkos objektų, sukcentruoti dėmesį ar priimti įprastus sprendimus. Sumišimą lydi įvairūs požymiai, dažniausiai pasitaikantys yra nerimas, kūno sustingimas, paranoja, kartais haliucinacijos ir kliesdėsiai (E. Vogl *et al.*, 2019, p. 7-8). Taip pat sumišimas apibūdinamas kaip sutrikusi orientacija laiko, vietos ar asmens atžvilgiu, gali sutrikti sąmone. Tai psichinė būseną, kai reakcija į aplinkos dirgiklius yra neadekvati (Banicki, 2018, p. 257). Atkreipiamas dėmesys, kad būtinosios ginties ribų peržengimo kontekste turi būti nustatomas didelis asmens sumišimas.

Išgąstis yra apibūdinamas kaip „išsigandimo sukeltas itin destruktivus psichinis išgyvenimas, kuris gali tęstis ilgai ir sukelti įvairius psichofizinius sutrikimus“. Asmuo, išstiktas itin staigaus išgąščio, gali jo neįsisąmoninti ir išsigandęs nebeprisiminti, kas sukėlė

baimės jausmą (Džekčioriūtė, 2014, p. 70). Išgąstis taip pat siejamas su dvejais požymiais: stipriu emociniu sukrėtimu ir baimės išgyvenimu (Petkevičius, 2013, p. 17).

Lietuvos teismai, nagrinėdami asmens emocinę būseną praktikoje, didelį sumišimą ar išgąstį sieja su pavojingo kėsिनimosi netikėtumu ir laiko tarpu, kada užpuolikai padaroma žala: „nuteistojo ir nukentėjusio konfliktas (santykių aiškinimasis) iki nužudymo įvykio vietoje truko ilgesnį laiką, įvykio vietoje būnant konflikte nedalyvavusiam nukentėjusiajam. Taigi nėra pagrindo konstatuoti, kad nuteistasis sudavė smūgį peiliu dėl netikėto, staigaus užpuolimo kilusio sumišimo ir išgąščio“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje); „Todėl nukentėjusysis V. B. su trijų asmenų draugija į 12-to namo aukštą liftu pakilo su atitinkamomis pretenzijomis ir tai M. A. nebuvo staigmena, todėl apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai šią situaciją vertino kaip didelį M. A. sumišimą ar išgąstį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59/2010). Taip pat pavojingas kėsिनimasis dažnai nepripažįstamas netikėtu ir sukėlusiu didelį sumušimą bei išgąstį besiginančiajam tais atvejais, kai nustatoma, kad abi pusės dažnai tarpusavyje konfliktuoja vartodami smurtinio pobūdžio veiksmus (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Asmens emocinė būseną vertinama ne tik remiantis besiginančiojo asmens parodymais apie įvykio metu jaučiamas emocijas ar išgyvenimus, tačiau atsižvelgiama į jo veiksmus prieš užpuolimą ir po to, kitas objektyvias faktines aplinkybes. Pavyzdžiui, kaltinamoji savo būseną būtinosios ginties situacijos metu apibūdino kaip didelį išgąstį ir baimę, tačiau tai, kad ji suvokė savo veiksmų neadekvatumą, atskleidė iš karto po to sekę veiksmai, kai kaltinamoji bandė nusišalinti tikras įvykio priežastis ir pasekmes (pašaliniams asmenims nurodė išgalvotą nukentėjusiojo susižalojimą), naikino nusikaltimo pėdsakus (nuplovė kraujuotą peilį) (Kauno apygardos teismo 2017 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Taip pat teismas atmetė didelio sumišimo ar išgąščio būseną motyvuodamas, kad besiginantysis sugebėjo užlaužti užpuolikai ranką ir atimti peilį, taip pat nugriauti jį ant grindų, todėl šios objektyvios aplinkybės parodo, jog asmuo įvertino susidariusią įvykio situaciją, kontroliavo savo veiksmus ir veikė taip, kad kita pusė nekeltų jam ir sūnui pavojaus (Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje besiginantis asmuo teigė, kad užpuoliko veiksmai, kai pasiėmęs trosą jį suko virš galvos ir sudavė stiprų smūgį, sukėlė jam didelį stresą ir išgąstį dėl kilusio pavojaus sveikatai ir gyvybei. Teismas konstatavo, kad aplinkybę, jog puolantysis ateina su trosu, besiginantysis matė iš anksto, be to, prieš tai pats demonstravo

turėtą peilį (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gegužės 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Taip pat teismas, įvertinęs bylos faktines aplinkybes, kad besiginantis, eidamas į konfliktą tikėjosi muštynių kilimo, ruošėsi (turėdamas įrankius), atmetė argumentą, jog asmuo buvo apimtas didelio sumišimo ar išgąščio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šie Lietuvos teismų vertinimai ir argumentai nutartyse leidžia daryti išvadą, kad itin reikšminga nustatyti besiginančiojo asmens elgesį visose įvykio stadijose: prieš užpuolimą, jo metu ir po to, nes kiekvienoje situacijoje skirtingi asmenų veiksmai gali įrodyti didelio sumišimo ar išgąščio būsenos nebuvimą. Be to, nepakanka nustatyti aplinkybės, kad besiginantysis veikė apimtas didelio sumišimo ar išgąščio būsenos - BK 28 straipsnyje 3 dalyje tiesiogiai numatyta, kad ši emocinė būklė turi būti sukelta pavojingo kėsینimosi.

Svarbu pažymėti, kad didelio sumišimo ar išgąščio būseną taip pat siejama su fiziologiniu afektu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje) ir vertinama vienodai, pavyzdžiui, nutartyje konstatuota, kad asmuo nebuvo didelio sumišimo, išgąščio ar fiziologinio afekto būsenoje (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismas kitoje byloje nurodė, jog besiginantysis nebuvo ištiktas fiziologinės afekto būsenos, tuo pačiu ir apimtas išgąščio (Kauno apygardos teismo 2011 m. kovo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Afektas apibrėžiamas kaip būseną, kuriai esant asmeniui dėl staigaus ir labai didelio susijaudinimo iš dalies aptemsta sąmonė, susilpnėja savitvarda, todėl žmogus gali pasielgti kaip, kaip nedarytų būdamas įprastoje būklėje. Medicinos moksle afektas yra skirstomas į dvi rūšis: fiziologinį afektą ir pataloginį afektą, tačiau būtinosios ginties ribose vertinamas tik fiziologinis, kadangi pataloginis yra jau nepakaltinamumo pagrindas. Fiziologinis afektas nepašalina nepakaltinamumo ir apibūdinamas kaip itin stipri emocinė asmens reakcija į dirgiklį (dažniausiai neigiamą), kuri pasižymi poveikiu psichikai, pergyvenimų stiprumu. Jo metu staigiai pasikeičia asmens dėmesys ir gebėjimas jį koncentruoti, kyla sunkumų susikaupti, suprasti savo veiksmų keliamus padarinius, tačiau doktrinoje pabrėžiama, jog nepaisant šių ryškių susijaudinimo požymių, asmuo vis tiek suvokia situaciją, gali teisingai ją įvertinti bei valdytis (Aliukonienė *et al.*, 2016, p. 54). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje fiziologinė afekto būseną reiškia, kad „emocinis stresas stabdo intelektinę veiklą, asmeniui aptemsta sąmonė, smarkai susilpnėja asmens gebėjimas suvokti ir (arba) kontroliuoti savo veiksmus“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje), ir teismai praktikoje į šiuos požymius, be abejonės, atsižvelgia: „jo veiksmai buvo koordinuoti, apgalvoti ir atlikti vertinant susiklosčiusią

situaciją“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Vertinant didelio sumišimo, išgąščio ir fiziologinio afekto sukeltus padarinius asmens būsenai, matyti, kad visi jie pasižymi bene vienodais požymiais: sutrikusi orientacija ir sąmonė, staigus didelis jaudulys, sudėtinga suvokti aplinką bei savo veiksmus ir kt. Byloje nustatius besiginančiajam fiziologinę afekto būseną, nepripažįstama, kad asmuo peržengė būtiniosios ginties ribas, nes turi būti laikoma, kad tuo pat metu jis veikė apimtas didelio susijaudinimo ir išgąščio.

Tiriant asmens emocinę būseną, prireikus gali būti skiriama specialisto išvada ar teismo psichologinė-psichiatrinė ekspertizė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau ši ekspertizė skiriama tik turint pagrįstą pagrindą manyti, kad asmuo buvo fiziologinio afekto būsenoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai reiškia, kad sprendžiant apie asmens didelį sumišimą, išgąštį arba afekto būseną, teismas neprivalo visais atvejais paskirti atlikti specialiomis žiniomis paremtą tyrimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tikslinga teismo psichologinės-psichiatrinės ekspertizės neskirti tada, kai surinktos faktinės bylos aplinkybės vieningai pašalina tikimybę asmens afekto būsenai egzistuoti arba pats besiginantysis proceso metu neužsiminė apie šią aplinkybę. Tačiau atvejais, kai asmens subjektyvūs parodymai dėl emocinės būklės ir faktinės bylos aplinkybės tarpusavyje yra prieštaringos, taip pat vertinamas būtiniosios ginties ribų peržengimo klausimas, teismo psichologinė-psichiatrinė ekspertizė turėtų būti skiriama, kadangi tai išvada, reikalaujanti specialiųjų žinių ir atitinkamos kompetencijos.

Apibendrinant, nurodyti Lietuvos teismų praktikos analizės duomenys atskleidžia, kad didelis sumišimas, išgąstis ir fiziologinis afektas yra tarpusavyje susijusios emocinės būsenos, pasižymintys asmens orientacijos praradimu, laikinu sąmonės aptemimu, kai apsunkinamas gebėjimas mąstyti, suvokti aplinką bei priimti sprendimus. Būtiniosios ginties ribų peržengimą pripažįstant teisėtu, svarbu, kad ši emocinė būklė būtų nulemta kito asmens pavojingo kėsimosi. Teismai, vertindami didelio sumišimo ar išgąščio egzistavimą, privalo atsižvelgti į objektyvias ir subjektyvias bylos aplinkybes, o prireikus skirti specialisto išvadą ar teismo psichologinę-psichiatrinę ekspertizę.

3.4. Ginantis nuo įsibrovimo į būstą

Neužtraukia baudžiamosios atsakomybės veika, kai būtiniosios ginties ribos yra peržengtos ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Tai yra antroji išimtis, numatyta BK 28 straipsnio 3 dalyje. Įsibrovimas į būstą yra situacija, kai neteisėtu būdu patenkama į tokias patalpas, kuriose faktiškai gyvena asmuo, pavyzdžiui, namą, butą, sodo namelį, mobilų vagonėlį ir pan. Toks įsibrovimas turi būti neteisėtas, o tai pripažintini atvejai, kai besikėsinantysis braunasi į būstą prieš ten gyvenančio asmens valią neturėdamas teisėto pagrindo, be to, įsibrovimas į būstą turi atitikti visus pavojingo kėsینimosi požymius (Švedas *et al.*, 2022, p. 294). Vertinant įsibrovimo būdus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad „įsibrovimas gali būti padarytas tiek slaptai, tiek atvirai, tiek įveikiant kliūtis (išlaužiant duris, išjungiant signalizaciją, sugadinant užraktus ir pan.), tiek be kliūčių (kai objektai palikti be apsaugos ar neužrakinti), todėl įsibrovimas inkriminuotinas ir tais atvejais, kai objektai palikti be apsaugos ar neužrakinti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Autorės A. Vosyliūtės teigimu, vertinant, ar patekimas į būstą yra neteisėtas, svarbu ta aplinkybė, kad kaltininkas patenka be savininko arba kito teisėto turto valdytojo leidimo ar prieš jo valią, t.y. be sutikimo. Taip pat nurodo, kad patekimas nebus laikomas neteisėtu atvejais, kai asmuo turi leidimą patekti, taip pat teisę užėiti dėl giminystės ryšių (išskyrus, kai uždrausta) ar sutarties pagrindu yra laikinasis gyventojas (Vosyliūtė, 2008, p. 78). Teismai, vertindami ginties veiksmus nuo įsibrovimo į būstą, turi kreipti ypatingą dėmesį į konkrečias bylos aplinkybes, įsibraunančio asmens asmenybę, jo tikslus, kėsинimosi intensyvumą ir priemones, kuriomis tai daroma, grėsmės apimtį, žalingų padarinių realumą, įvykio vietą, laiką, užpuoliko ir besiginančiojo tarpusavio santykius, užpuolikų ir besiginančiųjų skaičių, pastarųjų galimybę fiziškai atremti kėsинimąsi ir pan. (Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, tiriant būtiniosios ginties nuo įsibrovimo į būstą situaciją, turi būti nustatoma, kad įsibrovimas yra neteisėtas ir pavojingas kėsинimasis. Tam, kad veika nebūtų pripažįstama kaip padaryta peržengus būtiniosios ginties ribas, gynybos įgyvendinimui asmeniui nebūtina turėti nuosavybės teisės į gyvenamąją patalpą – jis gali pripažįstamas kaip būsto nuomininkas, panaudos gavėjas, apsistojęs viešbutyje ir kt.

Analizuojant užsienio valstybių teisinį reguliavimą, matyti, kad būsto neliečiamumo principas būtiniosios ginties ribų peržengimo kontekste taip pat yra įtvirtintas baudžiamuosiuose įstatymuose: Armėnijos baudžiamajame kodekse 42 straipsnio 5 dalyje nurodyta, besiginančiojo padaryta žala siekiant užkirsti kelią neteisėtam įsibrovimui į butą ar kitą pastatą, nelaikoma būtiniosios ginties ribų peržengimu, neatsižvelgiant į kaltininko padarytos žalos laipsnį. Bulgarijos baudžiamojo įstatymo 12 straipsnio 3 dalyje būtiniosios

ginties ribos neperžengiamos atveju, kai ginamasi nuo smurtinio pobūdžio įsilaužimo į namus ar kitas patalpas. Tačiau kai kurių šalių baudžiamuosiuose kodeksuose būtinosios ginties ribų peržengimas ginantis nuo įsibrovimo į būstą nėra atsakomybę šalinanti aplinkybė – Serbijos baudžiamojo kodekso 19 straipsnyje, Vengrijos 22 straipsnio 3 dalyje, Kroatijos 21 straipsnio 4 dalyje, Danijos 13 straipsnio 1 dalyje, Turkijos 27 straipsnio 2 dalyje ir apsiribojama tik vienu atveju, kai ribų peržengimas laikomas teisėtu dėl besiginančiojo emocinės būsenos, todėl daroma išvada, kad sąlyga „ginantis nuo įsibrovimo į būstą“ yra rečiau numatyta skirtinguose baudžiamuosiuose įstatymuose.

Asmens būsto neliečiamybės apsauga įtvirtinta Konstitucijos 24 straipsnyje, kuriame numatyta, kad žmogaus būstas neliečiamas. Tiesa, būsto neliečiamybės principas nėra absoliutus ir straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog įeiti į būstą be gyventojų sutikimo leidžiama teismo sprendimu, priimtu siekiant užtikrinti Konstitucijos saugomas ir ginamas vertybes, arba įstatymo nustatyta tvarka, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaukyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą. Pabrėžtina, kad susidarius pavojingo kėsینimosi situacijai, besikėsینantis asmuo pažeidžia ne tik Konstitucijos saugomą būsto neliečiamybės principą, tačiau, kaip minėta, ir nuosavybės. V. Pavilionis ir R. Merkevičius nurodė: „Būsto neliečiamumo kategorija reikalinga daugiau dėmesio ir stipresnės apsaugos, kadangi būstas yra formaliai apibrėžta tam tikros teritorijos dalis, kur absoliučias teises (t.y. galimybes veikti savo nuožiūra) ir veiklos laisvę turi tik savininkas (iš dalies – kartu gyvenantys asmenys)“. Todėl akivaizdu, kad braunantis į būstą yra keliamas didelis pavojus kelioms vertybėms vienu metu: turtui, nuosavybei, asmens neliečiamybei. Besiginantis asmuo negali žinoti, į kurią vertybę bus nukreiptas pavojingas kėsینimasis, todėl įstatymų leidėjas suteikė jam teisę gintis taip, lyg kiltų grėsmė visoms vienu metu (Pavilionis, Merkevičius, 1999, p. 74).

K. Jovaišo teigimu, „būstas – tai gyvenamoji patalpa, skirta žmonių nuolatiniam, laikinam gyvenimui arba viešnagei“ (Jovaišas, 2003, p. 87). Vadovaujantis Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija, pastebėtas atvejis, kai teismas byloje „Gillow prieš Jungtinę Karalystę“ pripažino, kad nuosavybės teise priklausantis objektas yra laikomas būstu ar namais (*angl.* home), neatsižvelgiant į tai, kad asmuo juose negyveno pastaruosius 19 metų, nes ryšys su nuosavybe nenutrūkęs. Taip pat byloje pavadinimu „Nemades prieš Turkiją“ EŽTT nurodė, kad asmens antrajam namui, skirtam atostogauti, suteiktas „būsto statusas“, kadangi jis pilnai pastatytas, šeima dažnai jame lankydavosi. Tai parodo, kad gyvenamojo būsto statusas aiškinamas plačiai, siejant jį su ne tik faktiškai praleistu laiku namuose, bet ir subjektyviu vertinimu.

Būtiniosios ginties ribų peržengimui svarbus BK 165 straipsnyje 1 dalyje uždraustas neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, kurio kontekste apibrėžta būsto sąvoka. Straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už įsibrovimą į kito žmogaus gyvenamąjį namą, butą ar kitą gyvenamąją patalpą arba jos priklausinius, įskaitant saugomą būsto teritoriją, prieš savininko ar jo įgaliotų asmenų valią. Šioje dalyje atkreipiamas dėmesys, kad įstatymo saugoma ne tik patalpa, pritaikyta fiziškai ar faktiškai gyventi, tačiau ir kiti objektai, esantys neatsiejama būsto dalis, pavyzdžiui, balkonai, verandos, privati teritorija ir kt. Taigi, BK 165 straipsnio saugoma vertybė (objektas) – žmogaus būsto neliečiamumas, o dalykas – pats žmogaus būstas. Teismų praktikoje numatyta, kad „pripažįstant veiksma įsibrovimu, būtina nustatyti jo neteisėtumą. Neteisėtumui nustatyti būtini du požymiai: 1) kai tai buvo padaryta be savininko ar kito būsto teritorijoje teisėtai esančio žmogaus leidimo ir 2) neturint kito teisėto pagrindo. Įstatymų leidėjas, nors ir nurodo galimus įsibrovimo būdus (apgaulė, smurtas), tačiau šių būdų sąrašas nėra baigtinis. Tai reiškia, kad įsibrovimas gali būti padarytas bet kuriuo būdu: slapta ar atvirai, apgaule ar be apgaulės, su smurtu ar be smurto, įveikiant technines kliūtis ar kai to neprireikia“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vertinant gynybą nuo įsibrovimo į būstą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo taisyklę, kad vien tik formalus teisės į būsto neliečiamumą pažeidimas negali būti laikomas teisėtu būtiniosios ginties pagrindu. Teismas byloje nustatė, kad kaltinamasis buvo įžengęs tik 3 metrus į kito asmens buto prieškambarį, todėl kaltinamojo veiksmai vertinami kaip nepavojingi, nes asmuo į kitą butą įžengė ne siekdamas kėsintis į būsto neliečiamumą, o norėdamas, kad būtų nutraukiami triukšmingi remonto darbai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atkreipiamas dėmesys, kad baudžiamasis įstatymas neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų, kurie iš anksto, siekiant pasyviai apsaugoti savo būstą, teises ir interesus, įtaiso pavojingus gyvybei įrenginius (aptvarai su įjungta elektros srove, spąstai, sprogstamieji įtaisai ir pan.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimas). Kadangi įrenginiai parengti nesant akivaizdžios kėsimosi grėsmės, juos įrengęs asmuo turi laikytis saugumo priemonių, kad nekiltų žalingų padarinių pašaliniams. Tokias saugumo priemones galėtų apimti gerai matomi išoriniai ženklai, išpėjantys pašalinius asmenis apie pavojingus įrenginius ar pan. Kitu atveju pripažįstama, kad situacija neatitinka teisėtų būtiniosios ginties sąlygų ir asmuo bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn bendraisiais pagrindais (Švedas *et al.*, 2022, p. 291). Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodyta, kad minėtų įrenginių statymas neatitinka saugotino gėrio vertės, nes

būtiniosios ginties panaudojimas siekiant išvengti užpuolimo yra vertinamas teigiamai. Tuo tarpu įvairių mechanizmų rengimas pasireiškia asmens pikta valia ir tokiu būdu sąmoningai leidžiama atsirasti neigiamams padariniams arba jų netiesiogiai norima (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 63). Įrenginiai nėra pripažinti kaip apsaugos priemonė nuo pavojingo įsibrovimo į būstą pagal BK 28 straipsnio 3 dalį atvejais, kai jie įrengiami nesilaikant saugumo reikalavimų, todėl už jų sukeltą žalą kitiems asmenims baudžiamoji atsakomybė kyla bendraisiais pagrindais.

Sprendžiant klausimą dėl BK 28 straipsnio 3 dalyje numatytų atvejų, kai būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma veika, padaryta esant didelio sumišimo ar išgąščio būsenoje bei ginantis nuo įsibrovimo į būstą, faktinės aplinkybės nagrinėjamos pagal šią seką: pirmiausia vertinama, ar asmuo apskritai turėjo teisę į būtinąją gintį ir atitinka situacijai keliamas teisėtumo sąlygas; kai pripažįstama, kad būtiniosios ginties būklė egzistavo, nustatinėjama, ar jos ribos neperžengtos; jeigu besiginančiojo sukelta žala galėtų būti laikoma padaryta peržengiant ribas, teismas, esant pagrįstam pagrindui, vertina, ar asmuo nebuvo apimtas didelio sumišimo arba išgąščio, sukulto pavojingo kėsinosi arba nesigynė nuo įsibrovimo į būstą. Įsibrovimas į būstą yra atviras arba slaptas kito asmens patekimas į gyvenamąją patalpą bei jos priklausinius, įskaitant saugomą būsto teritoriją prieš savininko ar kitų gyvenančiųjų valią, sukeliantis pavojų ne tik turtui, bet ir sveikatai ar gyvybei. Įsibrovimo būdai gali būti labai įvairūs, todėl baudžiamojoje teisėje baigtinis sąrašas nenumatytas.

IŠVADOS

1. Būtinoji gintis yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, įtvirtinta Lietuvos Respublikos BK 28 straipsnyje, tačiau būtiniosios ginties ribas peržengęs asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą. Būtiniosios ginties būklė visuose nagrinėtuose užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra suprantama vienodai – tai asmens gynybos veiksmai siekiant ginti save ar kitus asmenis, valstybės interesus nuo pavojingo kėsینimosi, kai besikėsinančiajam padaroma žala.
2. Būtiniosios ginties ribų peržengimas pasižymi šiais požymiais: 1) veikimas padarytas tiesioginės tyčios forma; 2) asmuo veikia esant visoms būtiniosios ginties būklės sąlygoms, susijusioms su gynyba ir kėsинimusi; 3) besikėsinančiajam padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas arba atimta gyvybė; 4) asmuo, kuris turėjo teisę į būtinąją gintį, nebuvo labai sumišęs ar apimtas išgąščio, taip pat negynė būsto nuo įsibrovimo; 5) sukelta žala aiškiai neatitinka kėsинimosi pobūdžio ir pavojingumo.
3. Kiekvienoje baudžiamojoje byloje ta pati aplinkybė gali būti vertinama skirtingai, todėl būtina įvertinti kiekvieną faktinę aplinkybę ir jos įtaką būtiniosios ginties bei jos ribų peržengimo nustatymui, nes neįmanoma iš anksto numatyti, kokie požymiai yra reikšmingi. Svarbiausias tikslas - išlaikyti pusiausvyrą tarp teisės į savigną ir būtinybės apsaugoti asmenis nuo per didelio jėgos panaudojimo.
4. Būtiniosios ginties ribų peržengimu Lietuvos baudžiamojoje teisėje nelaikoma veika, padaryta dėl didelio sumišimo ar išgąščio bei ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Lietuvos teismų praktikoje BK 28 straipsnio 3 dalyje numatytos emocijos yra tapatinamos su fiziologine afekto būseną, kai asmeniui iš dalies aptemsta sąmone, smarkiai susilpnėja gebėjimas suvokti aplinką, savo veiksmus ir jų padarinius. Tuo tarpu įsibrovimas į būstą turi atitikti kėsинimosi pavojingumo sąlygas bei neteisėtumo požymį. Užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje teisėtas būtiniosios ginties ribų peržengimas dažniau siejamas su besiginančiojo asmens emocine būseną, kuri nurodoma kaip baimė, nerimas, šokas ir atitinkamai rečiau aptinkama aplinkybė, kai ginamasi nuo įsibrovimo į būstą.
5. Daugiausia sunkumų būtiniosios ginties ribų peržengimo kvalifikavimui keliančios sąlygos yra būtiniosios ginties būklės egzistavimas ir aiškus gynybos neatitikimas kėsинimosi pobūdžiui ir pavojingumui. Baudžiamasis įstatymas neriboja asmens gynybos būdų, priemonių, įrankių bei padarytos žalos, tačiau praktikoje pastebimi

atvejai, kai gynyba pripažįstama aiškiai neatitinkanti kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo, nes nebuvo išbandytos švelnesnės gynybos priemonės ar įspėjimai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Tarptautiniai, Europos Sąjungos ir užsienio valstybių teisės aktai

3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
4. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas (1998). *Valstybės žinios*, 2003, 49-2165.
5. Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/2c/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
6. Criminal Code of the Republic of Finland (1889) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/a4/Finland_CC_1889_am2015_en.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
7. Criminal Code of the Republic Poland (1997) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6a/Poland_CC_1997_en.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
8. German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB) (1998) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0192 [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
9. Criminal Code of the Republic of Armenia (2003) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://legislationline.org/taxonomy/term/15681> [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
10. Criminal Code of Denmark (2005) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/39/Denmark_Criminal_Code_am2005_en.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]

11. Criminal Code of the Republic of Armenia (2003) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://legislationline.org/taxonomy/term/15681> [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
12. Criminal Code of the Republic of Turkey (2004) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://legislationline.org/taxonomy/term/14182> [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
13. Criminal Code of the Republic of Serbia (2005) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/1d/Serbia_CC_am2012_en.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
14. Criminal Code of Portugal (2006) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/ef/Portugal_CC_2006_en.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
15. Criminal code of Romania (2009) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2018\)042-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2018)042-e) [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
16. Criminal Code of the Republic of Croatia (2011) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/3b/Croatia_Criminal_Code_2011_en.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
17. Criminal Code of the Republic of Hungary (2012) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://legislationline.org/sites/default/files/documents/da/HUngary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
18. Criminal Code of the French Republic [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/df/France_Criminal%20Code%20updated%20on%202012-10-2005.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]

Specialioji ir kita literatūra

19. Aliukonienė, R., Aliukonienė, N. ir Aliukonis, V. (2016). Fiziologinio afekto būsenos reikšmė nužudymui ir sunkiam sveikatos sutrikdymui kvalifikuoti. *Sveikatos mokslai*, 26(1), 52-57 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [39](https://sm-</div><div data-bbox=)

- hs.eu/wp-content/uploads/2019/03/867-2675-1-PB.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d.].
20. Barsan, M. M. (2014). Self defense in the new regulation. Elements of compared criminal law. *Agora International Journal of Juridical Sciences*, 8(4), 13–18, <https://doi.org/10.15837/aijjs.v8i4.1594>
 21. Banicki, K. (2018). Psychology, conceptual confusion, and disquieting situationism: Response to Lamiell. *Theory & Psychology*, 28(2), 255–260
 22. Bikelis, S. (2008). Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė. *Jurisprudencija*, 11(113), 27-33.
 23. Blank, L. R. (2021). The use of Force to Prevent Recurrence of Conflict: Where Are the Limits of Self-Defense? *Brooklyn Law Review*, 86(1), 1-41. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://brooklynworks.brooklaw.edu/blr/vol86/iss1/1?utm_source=brooklynworks.brooklaw.edu%2Fblr%2Fvol86%2Fiss1%2F1&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
 24. Džekčioriūtė, V. (2014). Baimės ir išgąščio psichofizinė raiška lietuvių tradicijoje. *Liaudies kultūra*, 5(158), 64-72
 25. E. Vogl et. al. (2019). Surprised-Curious-Confused: Epistemic Emotions and Knowledge Exploration. *Emotion* (Washington, D.C.), 20(4), 625-641
 26. Gruodytė, E. ir Fedosiukas, O. (red.) (2022). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vadovėlis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
 27. Herring, J., Foster, C. (2012). Welfare means relationality, virtue and altruism. *Legal Studies*, 32(3), 480 – 498, <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2012.00232.x>
 28. H. Robinson, P., T. Cahill, M. (2006). *Law Without Justice: Why Criminal Law Doesn't Give People What They Deserve*. Oxford: Oxford University Press
 29. Jovaišas, K. (2003). Būtiniosios ginties identifikavimas. *Teisės problemos*, 41, 79-96
 30. Kujalis, P. (2002). Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata. *Jurisprudencija*, 34(26), 58–72.
 31. Lettow Lerner, R. (2007). The Worldwide Popular Revolt Against Proportionality in Self-Defense Law. Second edition. *J.L. Econ. & Pol'y* (331)
 32. Pavilionis, V. ir Merkevičius, R. (1999). *Būtinioji gintis*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia.

33. Piesliakas, V. (2009). Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 7-24
34. Petkevičius, R. (2013). Nerviniai sutrikimai ir jų gydymas Užpalių apylinkių XX–XXI a. medicinoje. Lietuvos valsčiai: *Užpaliai*, 2, 1-44
35. Prapiestis, J. et al. (2004) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. (Bendroji dalis 1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
36. Raducan-Morega, D. E. (2016). Self-Defense - the unjust character of the attack. Second edition. *Juridica*, 5(2), 1-7
37. Riaubaitė, E. (2008). Tyčinės ir neatsargios kaltės atbėjimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai. *Jurisprudencija*, 11(113); 91–99
38. Švedas, G. et al. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: VU leidykla.
39. Švedas, G. (red.) (2022). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
40. Vosyliūtė, A. (2008). Įsibrovimo į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją kaip vagystę kvalifikuojančio požymio samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 66(1), 75-94
41. Wharton, S. (2019). Defences to Criminal Liability. The African Court of Justice and Human and Peoples' Rights in Context Development and Challenges, 866-924. <https://doi.org/10.1017/9781108525343.031>

Teismų praktika

42. Gillow v. the United Kingdom [ECHR], No. 9063/80, [24.11.986].
43. Demades v. Turkey [ECHR], No. 16219/90, [31.01.2003]
44. Supreme Court of Canada of 18 January 2013, Criminal case No. 34272
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-654/2023.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-976/2023.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55-719/2022.

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-719/2022.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124-719/2022
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-511/2022.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36-788/2021
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-303/2021
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-303/2021
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194-387/2021.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-303/2020
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-141-303/2020
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-296-719/2020
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113-303/2019
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-689/2019
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-719/2018
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-41-628/2018
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-511/2018
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-746/2017
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-267-942/2017

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-507/2017
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125-696/2015
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-942/2015
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-788/2015
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-699/2015
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-438-222/2015
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520-303/2015
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568-139/2015
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-126/2013
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-313/2012
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2011
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-613/2011
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59/2010
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2010
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-639/2010
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2008
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“

82. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-76-1076/2021
83. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-55-1076/2021
84. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193-197/2019
85. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-146-483/2015
86. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-350/2013
87. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36/2013
88. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373/2013
89. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-208/2012
90. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-254/2011
91. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-388-988/2022
92. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gegužės 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-67-908/2022
93. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-317-817/2022
94. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-215-360/2022
95. Kauno apygardos teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-327-383/2021
96. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-170-417/2021
97. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. kovo 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-365/2019
98. Vilniaus apygardos teismo 2018 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-67-843/2018

99. Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-496-594/2018
100. Kauno apygardos teismo 2017 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-397/2017
101. Kauno apygardos teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34-634/2015
102. Kauno apygardos teismo 2011 m. kovo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-383/2011

SANTRAUKA

Būtiniosios ginties ribų peržengimas

Evelina Stanevičiūtė

Magistro darbe nagrinėjama būtiniosios ginties ribų peržengimo tema, analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus, mokslininkų pateiktas nuomones doktrinoje, taip pat Lietuvos teismų praktikos išaiškinimus. Būtinoji gintis yra prigimtinė asmens teisė, kuri įgyvendinama siekiant apsaugoti aukščiausius teisinius gėrius: gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę, nuosavybę, būstą ar kitas teises, visuomenės arba valstybės interesus.

Darbe analizuojamas būtiniosios ginties objektas, samprata, būtiniosios ginties būklės teisėtumo sąlygų (pavojingumo, realumo, akivaizdumo, žalos besikėsinančiajam bei būtiniosios ginties ribų laikymosi) turinys bei jų tarpusavio ryšiai. Nurodoma, kaip Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintos sąlygos yra išaiškinamos ir papildomos Lietuvos teismų praktikoje, pateikiami argumentai pripažįstant veiką kaip būtinąją gintį. Nagrinėjama būtiniosios ginties ribų peržengimo situacija, jos apibrėžtis baudžiamajame įstatyme bei kvalifikavimo būtinieji kriterijai. Remiantis Lietuvos teismų sprendimų praktika, vertinamas būtiniosios ginties ribų peržengimo sąlygų teorinis taikymas esant skirtingomis bylos faktinėmis aplinkybėmis, konstatuojama, kurių požymių nustatymas būtiniosios ginties instituto byloje kelia daugiausia sunkumų. Taip pat analizuojami atvejai, nelaikomi būtiniosios ginties ribų peržengimu Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosioje teisėje, nurodomas jų apibūdinimas baudžiamosios teisės teorijoje bei teismų praktikoje. Magistro baigiamojo darbo pabaigoje numatytas išvados, apibendrinančios būtiniosios ginties teisėtumo ir ribų peržengimo kriterijų vertinimą baudžiamosios teisės doktrinoje ir jų pritaikymą skirtingose bylose.

SUMMARY

Exceeding the Limits of Self-Defense

Evelina Stanevičiūtė

The master's thesis examines the topic of exceeding the limits of self-defense, analyzing the Criminal Code of Lithuania and foreign countries, the opinions presented by scientists in the doctrine, as well as the interpretations of Lithuanian court practice. Necessary defense is a natural right of a person, which is implemented in order to protect the highest legal values: life, health, sexual freedom, property, housing or other rights, public or state interests.

The work analyzes the object of self-defense, the concept, the content of the conditions of legality of the state of self-defense (dangerousness, reality, obviousness, damage to the aggressor and compliance with the limits of self-defense) and their mutual relations. It is indicated how the conditions enshrined in the Criminal Code of the Republic of Lithuania are explained and supplemented in the practice of Lithuanian courts, arguments are presented that qualify the act as a necessary defense. The situation of exceeding the limits of self-defense, its definition in the criminal law and the necessary criteria for qualification are examined. Based on the practice of Lithuanian court decisions, the theoretical application of the conditions for exceeding the limits of the necessary defense is evaluated, related to the actual circumstances, and it is stated that the cases of the institute of necessary defense pose the most difficulties. The cases that are not considered as exceeding the limits of the necessary defense in the criminal law of Lithuania and foreign countries are also analyzed, and their description in the theory of criminal law and court practice is indicated. At the end of the master's thesis, conclusions are provided, summarizing the assessment of the legality of the necessary defense and the criteria of crossing the boundaries in the doctrine of criminal law and the practice of Lithuanian courts.